

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

**Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΣΤΑ
ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ - Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ**

Μαλανδράκη Ελένη

Πειραιάς, 2013

στον πατέρα μου

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ - Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Μαλανδράκη Ελένη

Σημαντικοί όροι: Ρωσία - Εξωτερική Πολιτική - Βαλκάνια - Ενέργεια - Διαμορφούμενη Ισορροπία Ισχύος

Περίληψη

Αντικειμενικός σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη, ανάλυση και παρουσίαση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια και των διαμορφούμενων σχέσεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας με τα κράτη της περιοχής και την Ευρωπαϊκή Ένωση, στο ευρύτερο πλαίσιο της διαλεκτικής της σχέσης με τη Δύση, στη μεταβατική για το διεθνές σύστημα περίοδο που διανύουμε. Η μείωση της ρωσικής ισχύος μεταψυχροπολεμικά, η απουσία ξεχωριστής ρωσικής βαλκανικής πολιτικής, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και οι ανακατατάξεις στα Βαλκάνια, η αμερικανική επιρροή, η νατοϊκή επέμβαση, η επανισχυροποίηση της Ρωσίας, ο ρόλος της ενέργειας, η ανοικοδόμηση και σταθεροποίηση των Βαλκανίων, το δέλεαρ της ένταξης στην ΕΕ, η απομάκρυνση της Αμερικής, η παρατεταμένη οικονομική κρίση με τα δομικά χαρακτηριστικά στους κόλπους της ΕΕ, η καθυστέρηση της πολιτικής ολοκλήρωσης της ΕΕ, η ενεργειακή ανέχεια, η ευρωπαϊκή και βαλκανική ενεργειακή ασφάλεια, η ανάγκη εξεύρεσης εναλλακτικών προμηθευτών και η διεύρυνση της χρήσης εναλλακτικών μορφών ενέργειας αποτελούν τις κύριες προς εξέταση μεταβλητές που συνθέτουν ένα δίκτυο δυναμικών σχέσεων, από τις οποίες προκύπτουν προκλήσεις και προοπτικές.

Η προσέγγιση των παραπάνω δεδομένων θα πραγματοποιηθεί βάσει του ρεαλιστικού θεωρητικού παραδείγματος των διεθνών σχέσεων. Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την παρουσίαση των δεδομένων είναι η επαγωγική. Ξεκινώντας τη μελέτη από τις απαρχές της σύγχρονης ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, τις αρχές, τις κατευθύνσεις και τους στόχους της και τα ιστορικά συμφέροντα της Ρωσίας στα Βαλκάνια, θα καταγραφεί η παρατηρούμενη εξέλιξη αυτών μέχρι σήμερα και οι διαφαινόμενες προκλήσεις και προοπτικές.

Βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη είναι πως η ρωσική εξωτερική πολιτική έχει συνέχεια, κεντρικό στοιχείο της είναι ο πραγματισμός, συνδέεται με την εσωτερική ανασυγκρότηση και την ανάπτυξη του ομοσπονδιακού ρωσικού κράτους και δεν έχει ιδιαίτερη Βαλκανική πτυχή. Στα Βαλκάνια εδράζονται πληθώρα παραδοσιακών και σύγχρονων ρωσικών συμφερόντων, κυρίως οικονομικών και στρατηγικών. Αποτελούν μια σημαντική αγορά ενέργειας και όχι μόνο και παράλληλα, χώρο ανάσχισης αντιτιθέμενων συμφερόντων.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Ευχαριστίες

Οφείλω θερμές ευχαριστίες στους διδάσκοντές μου και τη γραμματεία για την υποστήριξή τους και ιδιαίτερος στον επιβλέποντα καθηγητή μου, δρ. Τζιαμπίρη.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια, τους φίλους και το σύντροφό μου, χωρίς τη συμπαράσταση και κατανόηση των οποίων το πόνημα αυτό δε θα είχε ολοκληρωθεί.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Περιεχόμενα

	Σελίδα
Περίληψη	III
Ευχαριστίες	V
Κεφάλαιο 1^ο: Εισαγωγή	
1.1: Προσδιορισμός του υπό εξέταση ζητήματος και η σημασία του	8
1.2: Κύριοι στόχοι της μελέτης	11
1.3: Αναμενόμενα αποτελέσματα	12
1.4: Συνοπτική περιγραφή της προσέγγισης του θέματος	13
Κεφάλαιο 2^ο: Η Ρωσική Εξωτερική Πολιτική στη Μεταψυχροπολεμική Περίοδο	
2.1: Η πορεία διαμόρφωσης της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής κατά την πρώτη μεταψυχροπολεμική δεκαετία. <i>Αρχές, κατευθύνσεις και στόχοι</i>	15
2.2: Η ρωσική εξωτερική πολιτική από τον Πούτιν και εντεύθεν.....	23
Βιβλιογραφία	36
Κεφάλαιο 3^ο: Η Ρωσική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια	
3.1: Η ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια κατά την πρώτη μεταψυχροπολεμική δεκαετία	39
3.2: Τα Ρωσικά Συμφέροντα στα Βαλκάνια	44

3.2.α. Τα Παραδοσιακά/Ιστορικά Συμφέροντα	44
3.2.β. Τα Σύγχρονα Συμφέροντα	50
<i>i. Στρατηγικά Συμφέροντα στα Βαλκάνια</i>	50
<i>ii. Οικονομικά Συμφέροντα στα Βαλκάνια</i>	51
<i>iii. Γεωστρατηγικά Συμφέροντα στα Βαλκάνια</i>	52
3.3: Η ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια από το 2000 και εντεύθεν	54
Βιβλιογραφία	57
Κεφάλαιο 4 ^ο : Ο παράγοντας ενέργεια	
4.1: Ο ρόλος της Ενέργειας στη Σύγχρονη Ρωσική Εξωτερική Πολιτική	59
4.2: Τα ρωσικά ενεργειακά συμφέροντα στα Βαλκάνια.....	63
Βιβλιογραφία	69
Κεφάλαιο 5 ^ο : Επίλογος	70
Βιβλιογραφία	76

Κεφάλαιο 1^ο: Εισαγωγή

1.1: Προσδιορισμός του υπό εξέταση ζητήματος και η σημασία του

Η ρωσική εξωτερική πολιτική έχει τις ρίζες της πίσω στο 1993, στις απαρχές του -διαδόχου της Σοβιετικής Ένωσης- ρωσικού ομοσπονδιακού κράτους. Έκτοτε, οι γενικές αρχές της δεν έχουν μεταβληθεί. έχουν μεσολαβήσει, πάραυτα, νέα δόγματα που τροποποιούν το αρχικό, ως προς την αντίληψη της ηγεσίας για το εξωτερικό περιβάλλον, τη θέση της χώρας σε αυτό και συνακόλουθα, τους στόχους της, τις προτεραιότητές της και τα μέσα επιδίωξης αυτών. Οι αλλαγές, αυτές, θεώρησης έγιναν ιδιαίτερος αισθητές στην πράξη, όταν ανέλαβε τα ηνία της Ομοσπονδίας, ο Βλάντιμιρ Πούτιν και αφότου η ανάπτυξη της χώρας μπήκε σε τροχιά, η ισχύς της χώρας στο διεθνές σύστημα αυξήθηκε και οι στόχοι της επαναπροσδιορίστηκαν.

Όσο αφορά τα Βαλκάνια, η Ρωσία ως διάδοχο κράτος της Σοβιετικής Ένωσης δεν έπαψε να διατηρεί συμφέροντα στην περιοχή και μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Σήμερα, η εξελικτική της πορεία -η ισχυροποίηση της θέσης της- στο διεθνές σύστημα άπτεται των επιτυχιών της εξωτερικής της πολιτικής, η οποία με τη σειρά της συνδέεται άρρηκτα με την οικονομική ενδυνάμωση και κατ' επέκταση τη διατήρηση και διεύρυνση του ενεργειακού της δικτύου. Η ρωσική εξωτερική πολιτική έπαψε να έχει ιδιαίτερη βαλκανική πτυχή, μεταψυχροπολεμικά, όταν η ισχύς της χώρας συρρικνώθηκε και τα σύνορά της αποτραβήχτηκαν από την περιοχή. Παρά ταύτα, υφίστανται τόσο παραδοσιακά, όσο και σύγχρονα ρωσικά συμφέροντα στα Βαλκάνια, τα οποία εξυπηρετούνται στο πλαίσιο της ευρύτερης λογικής της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, που έχει σαν αιχμή του δόρατός της τις εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων.

Στην ενεργειακή σκακιέρα, τα Βαλκάνια αποτελούν μια προσοδοφόρα αγορά για τις εξαγωγές ρωσικών ενεργειακών προϊόντων και παράλληλα το μοναδικό διάδρομο δια

ξηράς για διασύνδεση της Ευρώπης με άλλες χώρες παραγωγούς ενέργειας. Μιας ενεργειακά διψασμένης Ευρώπης που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις ρωσικές εξαγωγές, οι οποίες εξασφαλίζουν με τη σειρά τους στους Ρώσους σημαντικούς πόρους για εσωτερική ανάπτυξη, με ιδιαίτερα χαμηλό ανταγωνισμό. Γίνεται αντιληπτό, λοιπόν, πως στα παραδοσιακά ρωσικά συμφέροντα στην περιοχή έχουν προστεθεί νέα.

Ως εκ τούτου, με την ενεργειακή της πολιτική, η Ρωσία επανεμφανίζεται δυναμικά στον Βαλκανικό χώρο. Σε έναν χώρο, βέβαια, όπου κυριαρχεί πλέον η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία προωθεί τη δική της ενεργειακή πολιτική υπέρ της μείωσης της εξάρτησης από τη Ρωσία, της μείωσης της χρήσης παραδοσιακών μορφών ενέργειας και του επανασχεδιασμού του ενεργειακού προφίλ των κρατών – μελών της με την αύξηση του μεριδίου ενέργειας που θα προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές, φιλικότερες προς το περιβάλλον και όχι μόνο.

Τα κράτη των Βαλκανίων από την πλευρά τους, εντείνουν τις προσπάθειές τους για συμμόρφωση με τις ευρωπαϊκές προσαγές, αλλά όντας σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένα από παραδοσιακές μορφές ενέργειας και μάλιστα, από τις εισαγωγές ρωσικών ενεργειακών προϊόντων, αναπτύσσουν ενεργειακούς και ευρύτερους οικονομικούς -σε κάποιες περιπτώσεις- δεσμούς με τη Ρωσία. Διαμορφώνοντας, έτσι, ένα δυναμικό παιχνίδι ισχύος που χρήζει παρατήρησης και δημιουργεί ερευνητικό ενδιαφέρον ως προς το αν και κατά πόσο εξυπηρετούνται τα συμφέροντα και οι στόχοι κάθε πλευράς.

Οι παραπάνω εξελίξεις, δηλαδή η μείωση της ρωσικής ισχύος στο διεθνές σύστημα, η αλλαγή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, η απουσία σαφώς διατυπωμένης και ξεχωριστής πολιτικής για τα Βαλκάνια, η αύξηση της σημασίας της ενέργειας στη ρωσική εξωτερική πολιτική και της σημασίας της ενεργειακής ασφάλειας στην Ευρώπη, τα Βαλκάνια και τον κόσμο γενικότερα, η εμφάνιση νέων κρατών/δρώντων στα Βαλκάνια, οι εχθρικές ιστορικές μνήμες, τα ανταγωνιστικά συμφέροντα και οι επιδιώξεις των μεγάλων

δυνάμεων στην περιοχή, σε συνδυασμό με την έλλειψη σύγχρονων εξειδικευμένων μελετών επί της σύγχρονης ρωσικής εξωτερικής/ενεργειακής πολιτικής στα Βαλκάνια, που να φωτίζουν τις ευκαιρίες συνεργασίας και τις προκλήσεις για τη σταθεροποίηση της περιοχής, ενισχύουν την αντίληψη πως τα Βαλκάνια αποτελούν χώρο σύγκρουσης συμφερόντων και τείνουν να επισκιάζουν τις δυνατότητες συνεργασίας. Ως εκ τούτου, η σημασία της παρούσας μελέτης κρίνεται ως σημαντική.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

1.2: Κύριοι στόχοι της μελέτης

Στην παρούσα μελέτη στόχος είναι να σκιαγραφηθεί η ρωσική εξωτερική πολιτική με έμφαση στην ενέργεια στην περιοχή των Βαλκανίων, ως μια περιοχή ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τα ρωσικά συμφέροντα, τόσο τα παραδοσιακά όσο και τα σύγχρονα και η αλληλεπίδρασή της με τις ευρωπαϊκές επιδιώξεις, αλλά και τις επιδιώξεις των Βαλκανικών κρατών μεμονωμένα.

Ως εκ τούτου, τα κύρια ερωτήματα που θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε είναι:

- Πώς και πότε διαμορφώθηκε η σύγχρονη ρωσική εξωτερική πολιτική;
- Τί ρόλο διαδραματίζει σήμερα η ενέργεια ως προς τη διασφάλιση των ρωσικών συμφερόντων;
- Ποιός ο ρόλος των Βαλκανίων στη ρωσική εξωτερική πολιτική;
- Ποιά είναι τα παραδοσιακά και ποιά τα σύγχρονα ρωσικά συμφέροντα που προστέθηκαν στα παλαιά όσο αφορά την περιοχή των Βαλκανίων;
- Πώς επιδιώκεται η προώθηση των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή;
- Πώς, εντέλει, μελετώντας τους δρώντες στην περιοχή, τα συμφέροντά τους και τους τρόπους επιδίωξής τους διαμορφώνεται η εξίσωση της ισχύος στην περιοχή;

1.3: Αναμενόμενα αποτελέσματα

Η παρούσα μελέτη αναμένεται πρώτον να απαντήσει στα παραπάνω ερωτήματα, δεύτερον να αναδείξει τις προκλήσεις και προοπτικές συνεργασίας και τρίτον να προσεγγίσει τη διαμορφούμενη ισορροπία ισχύος μεταξύ των σημαντικότερων δρώντων στην περιοχή των Βαλκανίων.

Συνάμα, στόχος είναι να διασαφηνίσει τη ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια, όπως πραγματώνεται μέσω της ενεργειακής πολιτικής της Ομοσπονδίας και να ξεκαθαρίσει την εικόνα και το ρόλο της Ρωσίας καταρχάς στις βαλκανικές υποθέσεις και δευτερευόντως στις ευρωπαϊκές, στο πλαίσιο της διεθνούς πολιτικής της.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

1.4: Συνοπτική περιγραφή προσέγγισης του θέματος

Η μέθοδος που ακολουθείται στη μελέτη είναι η επαγωγική. Η δομή εξυπηρετεί στην παρουσίαση όλων των παραμέτρων του υπό εξέταση ζητήματος με λογική αλληλουχία. Όσο αφορά τη θεωρητική προσέγγιση, η ανάλυση επιχειρείται με βάση τις αρχές του ρεαλιστικού υποδείγματος των διεθνών σχέσεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο τίθεται υπό εξέταση η ρωσική εξωτερική πολιτική στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, οι αρχές, οι κατευθύνσεις και οι στόχοι της, όπως αυτοί γίνονται αντιληπτοί από τους Ρώσους. Οι αρχές, αυτές, που τέθηκαν από δημιουργίας της Ρωσικής Ομοσπονδίας και αποκρυσταλλώθηκαν μέχρι το 1993 ισχύουν μέχρι σήμερα. Ως εκ τούτου, η επισκόπηση της πρώτης μεταψυχροπολεμικής δεκαετίας είναι εκ των ων ουκ άνευ αναγκαία. Στη συνέχεια, γίνεται εκτενής αναφορά στην αναθέρμανση της οικονομίας που είχε δρομολογηθεί επί Primakov και στο κύμα μεταρρυθμίσεων κατά την πρώτη θητεία του Πούτιν. Έχοντας περιγράψει την οικονομική λογική και δυναμική της χώρας, θα εξετάσουμε τη ρωσική εξωτερική πολιτική από το 2000 και εντεύθεν και το ρόλο των Βαλκανίων σε αυτή. Τέλος, το κεντρικό ερώτημα που θα απαντηθεί στο κεφάλαιο αυτό είναι, γιατί η Ρωσία ενώ συνέχισε να έχει συμφέροντα στα Βαλκάνια μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ δεν τα υπερασπίστηκε.

Εν συνεχεία, στο τρίτο κεφάλαιο το ενδιαφέρον εστιάζεται στη ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια κατά την πρώτη δεκαετία μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, η οποία πρώτον φέρει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσέγγισης του 1993 και άρα αποτελεί την πρώτη εφαρμογή ή ένα πρώτο δείγμα θα λέγαμε της διαμορφούμενης αυτής πολιτικής και δεύτερον, εξυπηρετεί ως ιστορική αναδρομή και ευκαιρία παρουσίασης κρίσιμων μεταβλητών για την κατοπινή ανάλυσή που θα επιχειρήσουμε στην περίοδο Πούτιν. Απαραίτητη για την κατανόηση και αξιολόγηση των παραπάνω κρίνεται η καταγραφή των

παραδοσιακών ρωσικών συμφερόντων στα Βαλκάνια και η προσέγγιση τυχόν νέων, όπως αυτά προκύπτουν από τις κατευθύνσεις και τους στόχους της σύγχρονης ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Το ερώτημα είναι κατά πόσο εξυπηρετούνται άνευ ξεχωριστής εξωτερικής πολιτικής για τα Βαλκάνια τα ρωσικά συμφέροντα στην περιοχή. Και αν και κατά πόσο, αυτό, συνάδει με κάποια αλλαγή επί των γενικών αρχών της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής ή όχι.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, θα επιχειρήσουμε να εντοπίσουμε και να αναλύσουμε το ρόλο της ενέργειας στη σύγχρονη ρωσική εξωτερική πολιτική εν γένει και κατόπιν συγκεκριμένα στα Βαλκάνια. Έπειτα θα ασχοληθούμε με τις ενεργειακές πολιτικές των βαλκανικών κρατών, τις σχέσεις τους με τη Δύση, την αλληλεπίδρασή τους με την ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική και τις ρωσικές ενεργειακές φιλοδοξίες στην περιοχή, τις αλληλεπιδράσεις, τις εξαρτήσεις και τελικά, τις δυναμικές σχέσεις που διαμορφώνονται μεταξύ όλων των σημαντικών δρώντων στην περιοχή. Στόχος είναι η ακριβέστερη αποτύπωση της παρούσας κατάστασης, ως προς την ύπαρξη συγκλινόντων και αποκλινόντων συμφερόντων, την αξιολόγηση των υπάρχοντων συνεργασιών και τη διερεύνηση της πιθανότητας ύπαρξης πρόσφορου εδάφους για την ανάπτυξη νέων. Το ζητούμενο που θα μας απασχολήσει είναι αν, κατά πόσο και πώς εξυπηρετούνται τα ρωσικά συμφέροντα καλύτερα μέσα σε αυτό το διαμορφούμενο δίκτυο δυναμικών σχέσεων ή είναι αναγκαία μια νέα ρωσική βαλκανική πολιτική για τη διασφάλιση των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή.

Εν κατακλείδι, θα καταγράψουμε τα συμπεράσματα στα οποία οδηγούμαστε σχετικά με τη συνεισφορά της ρωσικής ενεργειακής της πολιτικής στα Βαλκάνια στην επίτευξη των στόχων της εξωτερικής της πολιτικής και τις διαφαινόμενες προκλήσεις και προοπτικές, όπως αναδείχθηκαν στην μελέτη μας.

Κεφάλαιο 2^ο:

Η Ρωσική Εξωτερική Πολιτική στη Μεταψυχροπολεμική Περίοδο

2.1: Η πορεία διαμόρφωσης της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής κατά την πρώτη μεταψυχροπολεμική δεκαετία. Αρχές, κατευθύνσεις και στόχοι.

Κατά τα πρώτα χρόνια που ακολούθησαν τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ), η Ρωσία προσπαθούσε να επαναπροσδιορίσει την ταυτότητα και την πολιτική της, τόσο στο εσωτερικό της, όσο και στις εξωτερικές της σχέσεις. Η διαδικασία, αυτή, ήταν μακρόχρονη και δύσκολη. Μπορεί η Ρωσία να κληρονόμησε τη θέση της ΕΣΣΔ στους διεθνείς θεσμούς και τις υποδομές της ανά τον κόσμο, δεν έπαυσε, όμως, να συνιστά ένα κράτος σε αποσύνθεση και σε ανάγκη επαναπροσδιορισμού, σε ένα περιβάλλον που απαρτιζόταν από δεκαπέντε νέα κράτη στη στενή περιφέρειά της και με μια σοβιετική παράδοση στο εσωτερικό της. [Russia, The Ministry of Foreign Affairs] Πέρασαν τρία χρόνια μέχρι, περί το 1993, να αρχίσουν να διαφαίνονται με σχετική συνέπεια το δόγμα, οι κατευθύνσεις και οι στόχοι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Οι βασικές αρχές της δεν μεταβλήθηκαν επί της ουσίας έκτοτε, παρά τις αλλαγές στην ηγεσία της χώρας που ακολούθησαν. [Headley James, 2008, σελ. 29 – 31] Ως εκ τούτου, κρίνεται απαραίτητο να ξεκινήσουμε τη μελέτη μας όσο αφορά τη ρωσική εξωτερική πολιτική από αυτή την περίοδο.

Καταρχάς, τόσο ο Mikhail Gorbachev, όσο και έπειτα ο Boris Yeltsin, ο πρώτος Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας, προσπάθησαν να δώσουν μια κοσμική, δημοκρατική, φιλελεύθερη -δυτικόστροφη- νέα ταυτότητα στη χώρα. Ο πρώτος υπουργός εξωτερικών, Andrey Kozyrev (1991-1996), ακολούθησε αρχικά -στην γραμμή που χάραξαν οι

παραπάνω-, μια φιλελεύθερη, διεθνιστική εξωτερική πολιτική με πραγματιστικό χαρακτήρα, η αποτυχία της οποίας έμελλε να επηρεάσει καθοριστικά την ταυτότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, όπως τη γνωρίζουμε μέχρι σήμερα.

Ο Kozyren διέβλεπε σύμπτωση συμφερόντων με τη Δύση, καθώς απαρτιζόταν από κράτη ομοϊδεατών -πλέον-, φιλελεύθερα και δημοκρατικά, από τα οποία η Ρωσία θα επωφελοούταν στη βάση της συνεργασίας, ώστε να ευημερήσει. [Headley James, ό.π., σελ. 29 – 31]

Εν προκειμένω, να σημειωθεί πως, παρόλο που ο Gorbachev υπήρξε πολέμιος της κυβέρνησης Yeltsin και εκφραστής του σοβιετικού παρελθόντος, ο ίδιος πρωτίτερα είχε θέσει τις βάσεις για την στροφή αυτή του Kozyren προς τη Δύση. Με το «New Political Thinking» είχε αποδομήσει τη συλλογιστική του μηδενικού αθροίσματος, δηλαδή την ψυχροπολεμική λογική «ο θάνατός σου, η ζωή μου» και είχε προετοιμάσει το έδαφος για μια συνεργατική εξωτερική πολιτική, αναγνωρίζοντας κοινό συμφέρον στη σφαίρα της ασφάλειας και της μείωσης του κόστους συντήρησης του ανταγωνισμού.

Έτσι, ο Kozyren προχώρησε ένα βήμα παραπέρα ουσιαστικά, θέτοντας ως προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής να καταστεί μέλος της δυτικής κοινότητας, υπό το σκεπτικό ότι τα οφέλη του φιλελεύθερου καπιταλισμού έρχονται από το άνοιγμα της αγοράς και τη συνεργασία με τις άλλες καπιταλιστικές οικονομίες. Εκείνες θα ανταλλάξουν, θα επενδύσουν και εν πολλοίς θα συμβάλουν στην ανάπτυξη της Ρωσίας και στην πορεία προς την ευημερία.[Headley James, ό.π., σελ. 29 – 33] Επόμενο της συλλογιστικής αυτής ήταν να καταστεί, έκτοτε, προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής η επιδίωξη στρατηγικής συνεργασίας με τη Δύση [Lynch Allen C., 2004, σελ. 161 — 182].¹

¹ Η οποία δεν μετεβλήθη παρά με το τελευταίο Διάταγμα του 2013 για τα νέα μέτρα άσκησης εξωτερικής πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας¹, όπου απουσιάζει για πρώτη φορά κάποια αναφορά σε στρατηγική συνεργασία με τη Δύση, ενώ οι

Συνάμα, στην αντίληψη του Kozygen η εξωτερική πολιτική, η εσωτερική αναδιοργάνωση και η οικονομική ανάπτυξη ήταν τρεις αλληλο-εξαρτημένες μεταβλητές της ίδιας συνάρτησης, της ανάκαμψης της Ρωσίας και της ενδυνάμωσής της. Άρα, τυχόν αποτυχία του οικονομικού μοντέλου που επιλέχθηκε θα συμπαρέσυρε και τις άλλες δύο μεταβλητές, όπως και έγινε.

Η αποτυχία του οικονομικού μοντέλου που επιλέχθηκε και η διατήρηση του NATO και η επέκτασή του προς στον πρώην σοβιετικό χώρο (εξέλιξη αντίθετη με τις προσδοκίες που καλλιεργούσε η αρχική φιλελεύθερη - διεθνιστική αντίληψη) δεν άργησαν να διαψεύσουν την πολιτική του Kozygen μέχρι το 1993 και να τον κάνουν να στραφεί προς τον πραγματισμό.

Το οικονομικό μοντέλο του «shock therapy», που υιοθετήθηκε μετά από δυτική προτροπή, δεν απέδωσε την αναμενόμενη ανάπτυξη και δεν κατέστησε την Ρωσία μια φιλελεύθερη, καπιταλιστική δημοκρατία, ξανά ισχυρή. Αντιθέτως, καταρράκωσε τις οικονομικές της δομές και ενέτεινε τη φτώχεια και τη δυστυχία. Γεγονός, που κληροδότησε μια καχυποψία στους Ρώσους ως προς τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις και το αγαθό των προθέσεων των δυτικών που τις συνέστησαν στη Ρωσία.

Επιπλέον, η αναγκαία εσωστρέφεια κατά την ανασυγκρότηση, η κακή οικονομική κατάσταση λόγω της αποτυχίας του μοντέλου που επιλέχθηκε και η διεθνιστική αντίληψη που προέτασε τη συνεργασία με τα ευρωπαϊκά κράτη και τις ΗΠΑ, συνιστούν ορισμένους από τους λόγους παραμέλησης στη σύσφιξη των σχέσεων με τα νεοδημιουργηθέντα

ΗΠΑ έρχονται τέταρτες μεταξύ των νέων προτεραιοτήτων της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και ενταφιάζεται η λογική της συνεργασίας με τη Δύση κατά προτεραιότητα. Βλέπε: President of Russia (official website), "Executive Order on measures to implement foreign policy", at <http://eng.news.kremlin.ru/acts/3764>, retrieved 3/3/2013

κράτη στον μετασοβιετικό χώρο και της παρακμής της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ). Η Ρωσία κοιτούσε δυτικά και παραμέλησε την ανάπτυξη των συμφερόντων της στην στενή περιφέρειά της, στον χώρο που κυριαρχούσε παραδοσιακά, στον οποίο ανήκουν και τα Βαλκάνια και όπου βρίσκονταν χιλιάδες Ρώσοι υπήκοοι, στρατός, υποδομές κ.λπ.. Εν τω μεταξύ, μαινόταν ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Ως επακόλουθο, ο χώρος αυτός καλύφθηκε αργότερα από την ΕΕ και εν μέρει από το ΝΑΤΟ.

Η Δύση επεδίωξε, τόσο με το ΝΑΤΟ όσο και με την ΕΕ, να επεκτείνει τα συμφέροντά της προς Ανατολάς, να καλύψει το κενό ασφαλείας που δημιουργήθηκε μετά την πτώση του κομμουνισμού, να σταθεροποιήσει τα πρώην σοβιετικά κράτη και να τα εντάξει στους κόλπους της. Γεγονός, που εναντιωνόταν στα ρωσικά στρατηγικά συμφέροντα και υπογράμμιζε την απόκλισή τους από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά και αμερικανικά, εν αντιθέσει με τις αρχικές εκτιμήσεις περί σύμπτωσης συμφέροντος σε όλες τις σφαίρες, λόγω της κάλυψης της ιδεολογικής απόστασης μεταξύ των δύο πλευρών (εννοώντας την κατάρρευση του κομμουνισμού). Έτσι, η παραπάνω τακτική έγινε αντιληπτή ως πρόκληση από τους Ρώσους και συνετέλεσε στο να επικρατήσει μια πιο κατηγορηματική εξωτερική πολιτική, βασισμένη στο ρεαλισμό. Η σύμπτωση συμφέροντος, βέβαια, σε ορισμένους τομείς δεν παραγνωρίστηκε. Το στοιχείο του πραγματισμού επιβίωσε, επιβεβαιώθηκε και καθιερώθηκε.

Τοιουτοτρόπως, στόχοι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής -αυτή την πρώιμη περίοδο της Ομοσπονδίας, όπως αποκρυσταλλώθηκαν από το 1993 και έπειτα-, έγιναν: η διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας, η διασφάλιση της περιφερειακής υπεροχής της Ρωσίας έναντι των συνορευόντων κρατών της πρώην ΕΣΣΔ, η διαφύλαξη του πυρηνικού της οπλοστασίου, η οικονομική ανάπτυξη και ιδιαίτερος μέσω της συμμετοχής στη G-7 και η διατήρηση της θέσης της ως μεγάλη δύναμη στο διεθνές σύστημα. [Lynch, Allen C., ό.π., σελ. 162] Στόχοι ξεκάθαρα πραγματιστικοί.

Δεύτερο χαρακτηριστικό σημείο της πολιτικής του Kozygen ήταν ο σεβασμός και η προσήλωση της χώρας στο διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς οργανισμούς, θεωρώντας ότι το στοιχείο αυτό είναι τόσο ηθικό -υπέρ ενός ανθρωπιστικού πνεύματος, αλληλεγγύης και συνεργασίας-, όσο και συμφέρον για τη Ρωσία, που χρειάζεται την σταθερότητα που προσφέρουν οι διεθνείς οργανισμοί για να ανασυντάξει τις δυνάμεις της σε ένα περιβάλλον ασφάλειας και να αναπτυχθεί σε συνεργασία με τα υπόλοιπα κράτη. Η Ρωσία, πράγματι, κατέστη συνομιλητής ακόμη και του NATO, προσπαθώντας πάντα να προάγει τα ίδια συμφέροντά της.

Σε κάθε περίπτωση, τα παραπάνω συνιστούν την αφετηρία της σημερινής ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Από το 1993 και εντεύθεν, η ρωσική εξωτερική πολιτική υπηρετεί τις εσωτερικές προτεραιότητες του κράτους και πρωτίστως τη διατήρηση της εδαφικής του ακεραιότητας, την κυριαρχία και την οικονομική του ανασυγκρότηση. Συνάμα, το πρόσωπο της χώρας στο εξωτερικό είναι συνεπές, επιδιώκοντας μια κατηγορηματική πολιτική στο στενό της περιβάλλον και παρουσία, ως μεγάλη δύναμη, εκτός αυτού.

Μάλιστα, με την ανάληψη των καθηκόντων του Υπουργού Εξωτερικών από τον Yevgenii Primakov, το 1996, η Ρωσία απέκτησε και έναν ευρασιατικό και όχι πλέον μόνο ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Βέβαια, όπως είπαμε, οι στόχοι του Kozygen ήταν πραγματιστικού χαρακτήρα και αυτό διασφάλισε την συνέχεια στην άσκηση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. [Lynch Allen C., ό.π., σελ. 167 - 169] Ο Primakov επεδίωξε την εξισορρόπηση των σχέσεων τόσο με τη Δύση όσο και με την Ανατολή, χωρίς να περιχαράκωνεται σε συμμαχίες, πλην, ίσως, αυτής με τα κράτη της ΚΑΚ. [Bakshi Jyotsna, σελ. 307 - 313]

Το Στρατιωτικό Δόγμα του 1993 χαρακτηριστικά αναφέρει το καθήκον της Ρωσίας «να διατηρεί τη σταθερότητα σε περιοχές που συνορεύουν με τη Ρωσική Ομοσπονδία», κάτι που έπραξε σε κρίσεις που ξέσπασαν σε γειτονικά κράτη τόσο κατά τη δεκαετία του 90' όσο και πρόσφατα, ενώ ειδική αναφορά γινόταν και στην επιδίωξη στρατιωτικών

συνεργασιών με τα κράτη του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας [Headley James, ό.π., σ. 41]. Ήταν σαφές, λοιπόν, πως η διεύρυνση του NATO σε αυτές τις περιοχές ερχόταν σε σύγκρουση με τις ρωσικές φιλοδοξίες και την έννοια της ασφάλειας. Παρόλα αυτά δεν διαρρηχτήκαν οι σχέσεις της Ομοσπονδίας με τη Δύση, γεγονός που αποτελεί ένδειξη του ρωσικού πραγματισμού, καθώς αναγνωριζόταν πως υφίσταντο εξίσου με τις όποιες διαφορές και κοινά συμφέροντα προς ανάπτυξη. Κάτι που επιβεβαιώθηκε και αργότερα με τον πόλεμο του NATO στη Σερβία το 1999, όταν η Ρωσία παρά την αποστασιοποίησή της από την πολεμική πρακτική του NATO στα Βαλκάνια, δεν έπαψε να συνομιλεί με την Βορειο-Ατλαντική Συμμαχία και να διατηρεί σχέσεις με τα κράτη μέλη της. [Lynch Allen C, ό.π., σελ. 173 - 176]

Η ρωσική εξωτερική πολιτική στην Ευρώπη, τώρα, στόχευε στο να εδραιωθεί η Ρωσική Ομοσπονδία ως μεγάλη και ισότιμη των ΗΠΑ δύναμη στην Ευρασία, με λόγο επί της ασφάλειας και των σχηματιζόμενων οικονομικών δομών στην Ευρώπη. Επιδίωξή της ήταν να καταστήσει την Επιτροπή Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη (που μετεξελίχθηκε στον Οργανισμό για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη, στο εξής ΟΑΣΕ) σε πρωταρχικό επιφορτιζόμενο με την ευρωπαϊκή ασφάλεια θεσμό, στον οποίο θα ενσωματωνόταν το NATO.

Ωστόσο, αν και η στάση της απέναντι στην εξάπλωση του NATO ήταν καταδικαστική, η θέση της ως προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ήταν μάλλον θετική. Η Ρωσία ανέπτυξε εξ αρχής σημαντικές εμπορικές σχέσεις με την ΕΕ. Επικεντρώθηκε, επιπλέον, στην ανάπτυξη μεμονωμένων διμερών σχέσεων με πληθώρα εκ των ευρωπαϊκών κρατών, ώστε να αντιμετωπίσει την αμερικανική επιρροή στην Ευρώπη, κατά τη τακτική του «διαίρει και βασίλευε». Δεδομένου του μεγάλου όγκου των εμπορικών συναλλαγών της Ρωσίας με την ΕΕ, άρα και του οικονομικού οφέλους που αποκόμιζε, δεν αντιμετώπιζε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σαν στρατηγική επέκταση της Δύσης που έχρηζε αναχαίτισης, όσο καλλιεργούνταν οικονομικοί δεσμοί Ρωσίας-ΕΕ. Έτσι, η ενσωμάτωση των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών στην ΕΕ συνιστούσε έναν οικονομικής και όχι στρατηγικής

φύσεως κίνδυνο από τη ρωσική σκοπιά, καθώς το δασμολογικό καθεστώς της Ένωσης θα ήταν εμπόδιο για τις οικονομικές συναλλαγές της Ρωσίας με τις χώρες αυτές, που βρίσκονται στην στενή περιφέρεια ανάπτυξης των ζωτικών της συμφερόντων. Αλλά, παρόλο που μειωνόταν ο όγκος των συναλλαγών της Ρωσίας με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, αυξανόταν με τις κεντρικές και δυτικές ευρωπαϊκές χώρες και δεν προέκυψε ζήτημα οικονομικής ασφυξίας. [Headley James, ό.π., σελ. 43-49]

Συμπερασματικά, ο Kozyren ξεκίνησε έχοντας μια φιλελεύθερη, διεθνιστική αντίληψη για τον κόσμο, κατά την οποία η ασφάλεια επιδιώκεται μέσω της συνεργασίας και όχι μέσω της αύξησης της ισχύος, όπως διατείνονται οι ρεαλιστές. [Headley James, ό.π., σελ. 29 – 33] Στην πράξη, όμως, συνδέθηκε με το οικονομικό μοντέλο του «shock therapy» το οποίο απέτυχε παταγωδώς να φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Στοιχείο καταδικαστικό αυτής της αντίληψης για τους Ρώσους ήταν αργότερα και η διεύρυνση του NATO και ο πόλεμος εναντίον της Σερβίας, που έγιναν αντιληπτά ως στρατηγικές κινήσεις της Δύσης για την προάσπιση των συμφερόντων της ενάντια στα ρωσικά. Η συνειδητοποίηση της επιδίωξης ρεαλιστικής εξωτερικής πολιτικής από τη Δύση, μέσω της προώθησης αποκλιόντων συμφερόντων και η αποτυχία του -δυτικής εμπνεύσεως- οικονομικού μοντέλου, συνετέλεσαν στην επικράτηση μιας ρεαλιστικής αντίληψης για τον κόσμο από τον Kozyren και της αρχής του πραγματισμού στην ρωσική εξωτερική πολιτική.

Με την ανάληψη καθηκόντων υπουργού εξωτερικών από τον Primakov, η Ρωσία μη έχοντας άμεση απειλή σύρραξης να αντιμετωπίσει, συνέχισε να επικεντρώνεται στην εξωτερική εξισορρόπηση, λειτουργώντας ως μια εκ των μεγάλων δυνάμεων.

Εν κατακλείδι, τα παραπάνω γεγονότα στοίχισαν στη Ρωσία τη δυναμική της στο διεθνές στερέωμα κατά τη δεκαετία του 90' και την εξέλιξή της ίσως σε μια φιλελεύθερη διεθνιστική δύναμη [Headley James, ό.π., σελ. 34 – 37]. Ανέδειξαν, όμως, παράλληλα τον πραγματισμό, αλλά και την προσήλωση της Ρωσίας στο διεθνές δίκαιο και τους θεσμούς

σε χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εξωτερικής πολιτικής της. Βέβαια, ο πραγματισμός της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, όπως και η αυταρχική δημοκρατία στο εσωτερικό της εγείρουν συχνά μεγάλα ερωτηματικά που συνθέτουν έναν ισχυρό αντίλογο ως προς την προσήλωση της Ρωσίας στο Διεθνές Δίκαιο και το σεβασμό στις αρχές του, μεταξύ των οποίων και ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα. Πράγματι, η Ρωσία δεν εφαρμόζει πιστά ούτε στο εσωτερικό ούτε στο εξωτερικό τις αρχές του διεθνούς δικαίου. Παρόλα αυτά, δε θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι είναι περισσότερο ή λιγότερο «ηθική» και «νομοταγής» από π.χ. τις ΗΠΑ, όταν εκείνες ερμηνεύουν τους συμπεφωνημένους διεθνείς κανόνες δικαίου κατά το δοκούν, ώστε να νομιμοποιήσουν -κατ' επίφαση τουλάχιστον- τυχόν επέμβαση σε άλλο ανεξάρτητο κράτος. Απουσία, ενός ανεξάρτητου δικαιοδοτικού οργάνου με δυνατότητα επιβολής της τάξης σε διεθνές επίπεδο και προπαντός συλλογική αποδοχή, όμως, αυτή η συζήτηση καθίσταται παραφιλολογική.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

2.2: Η ρωσική εξωτερική πολιτική από τον Πούτιν και εντεύθεν

Παρότι η Ρωσία είχε υιοθετήσει τις αρχές της οικονομίας της αγοράς ήδη από το 1991, μέχρι το τέλος περίπου της δεκαετίας, το ΑΕΠ της ήταν ελλειμματικό κατά 9%. Γεγονός, που την οδήγησε σε οικονομική κατάρρευση το 1998. Εντούτοις, το σοκ αυτό, αντί να σημάνει την εγκατάλειψη της φιλελευθεροποίησης της οικονομίας, λειτούργησε κατά μία έννοια θετικά, καθώς η κυβέρνηση Primakov προέβη στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, με κύριες: τη μείωση των κρατικών δαπανών κατά 14% την τριετία μεταξύ 1997 και 2000, την ισχυροποίηση του κεντρικού κράτους έναντι των τοπικών ολιγαρχών μέσω του αναπροσανατολισμού των φορολογικών εσόδων από τις περιφέρειες προς το κέντρο και την εισαγωγή σκληρών φόρων στους ολιγάρχες. Ως αποτέλεσμα αυτών, η οικονομία σταθεροποιήθηκε και εκμοντερνίστηκε, ο πληθωρισμός μειώθηκε αισθητά, η αξιοπιστία της χώρας αυξήθηκε και επιτεύχθηκε ανάπτυξη με σταθερούς ρυθμούς του ύψους του 7% ετησίως από το 1999 και εντεύθεν. [Anders Aslund, 2008]

Η άνοδος του Πούτιν στην εξουσία σήμανε τη συνέχιση των μεταρρυθμίσεων και την εμπέδωσή τους. Στην ομιλία του το 1999, ο Πούτιν έδωσε το στίγμα της διακυβέρνησής του, το οποίο -πέραν του τρόπου πραγμάτωσης- δεν άλλαξε μέχρι σήμερα. Οι στόχοι που έθεσε ήταν τρεις: εκμοντερνισμός της οικονομίας, πολιτική σταθερότητα και περισσότερη ασφάλεια. [Tsygankov Andrei P., 2010, σελ. 235 – 237] Στο οικονομικό πεδίο, την πρώτη τριετία της διακυβέρνησής του δρομολογήθηκε ο εκμοντερνισμός της οικονομίας. Η κυβέρνηση προχώρησε σε ριζική φορολογική μεταρρύθμιση, μειώνοντας α) από 30% σε 13% κατ' αποκοπή τον φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων, β) από 35% σε 24% τον εταιρικό φόρο επί των κερδών και γ) από 39,5% κατ' αποκοπή από τη μισθοδοσία σε 26% τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Οι προοδευτικές μεταρρυθμίσεις συνεχίστηκαν με την ενοποίηση της φοροεισπρακτικής μηχανής, την αποποινικοποίηση της φοροδιαφυγής μικρής κλίμακας, την απλοποίηση της διαδικασίας αδειοδότησης για τις επιχειρήσεις, τη μείωση των επιθεωρήσεων και την ανατροπή, εντέλει -σε μεγάλο βαθμό-, του κλίματος φόβου που κυριαρχούσε στην αγορά. Έτσι, σταδιακά, οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις

πολλαπλασιάστηκαν, αυξανόμενες με ρυθμό που έφθανε το 7% ετησίως, ενώ η αξία τους το 2006 υπολογιζόταν στα 5 εκατομμύρια ευρώ. Εκ των σημαντικότερων φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων του ήταν η ιδιωτικοποίηση της γης, που περιελάμβανε δικαιώματα αγοροπωλησίας από τις οικονομικές περιφέρειες. [Anders Aslund, ό.π.]

Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής οι επιτυχίες αυτές μεταφράστηκαν σε νέα δυναμική, μια δυναμική εξόδου από το περιθώριο, στο οποίο είχε αποτραβηχτεί η Ρωσία την περασμένη δεκαετία. Προμετωπίδα της ανάπτυξης και της εξωτερικής πολιτικής έγιναν οι εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων, πετρελαίου και φυσικού αερίου και με βάση αυτές χτίστηκε το νέο δίκτυο οικονομικών σχέσεων της αναγεννώμενης Ρωσίας με πολιτικές προεκτάσεις. Δηλαδή η αυξανόμενη οικονομική επιρροή της Ρωσίας της επιτρέπει σταδιακά να λειτουργεί διεισδυτικά στη σφαίρα της πολιτικής των κρατών με τα οποία συνάπτει οικονομικούς δεσμούς.

Πιο συγκεκριμένα, σε πρώτη φάση, σε περιφερειακό επίπεδο, η Ρωσία αποσκοπούσε στην εξασφάλιση μιας ζώνης ασφάλειας γύρω από την περιφέρειά της, έχοντας υπό την επιρροή και τον έλεγχο της τα κράτη του πρώην Σοβιετικού μπλοκ και κυρίως τα συνορεύοντα, ώστε να ανακτήσει και μέρος της παλιάς της αίγλης. Η σημασία του ελέγχου των συνορευόντων κρατών για τη ρωσική ασφάλεια είναι κεφαλαιώδης, καθώς -αν δεν τα έχει υπό την επιρροή της- ενδέχεται να δημιουργήσουν κενό ασφαλείας, καθότι δεν είναι ισχυρά ώστε να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις ασφαλείας που αντιμετωπίζουν και ως εκ τούτου να αποτελέσουν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη διαφόρων μορφών οργανωμένου εγκλήματος και άλλων δραστηριοτήτων που θα απειλήσουν ποικιλοτρόπως την ρωσική ασφάλεια ή να γίνουν δορυφόροι συμφερόντων άλλων μεγάλων δυνάμεων εις βάρος των ρωσικών και της επιθυμητής από πλευράς Ρωσίας ισορροπίας ισχύος. Άλλωστε, για να καταστεί μεγάλη δύναμη η Ρωσία είναι αναγκαία η εξασφάλιση κρατών – δορυφόρων, υποστηρικτών των συμφερόντων της και χώρου επέκτασης των ζωτικών συμφερόντων της, ώστε να αποφύγει την απομόνωση και την περικύκλωση. [Rumer, Eugene B., 2009, σελ 23 - 42]

Όμως, πέραν της ασφάλειας και του ελέγχου της περιφέρειάς της, η Ρωσία δε δύνατο να διεκδικήσει έναν πιο ενεργό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις και να αμφισβητήσει την κυριαρχία της Αμερικής. Υιοθέτησε, λοιπόν, μια συνεργατική λογική όσο αφορά τη Δύση, ώστε να καρπωθεί τα οφέλη αυτής της συνεργασίας -κυρίως την παραγόμενη σταθερότητα στις εξωτερικές τις σχέσεις και τους οικονομικούς πόρους από την καλλιέργεια οικονομικών δεσμών και τη σύναψη ενεργειακών συμφωνιών-, κρατώντας επιφυλακτική στάση ως προς την επέκταση της δυτικής στρατιωτικής ισχύος (βλ. Μέση Ανατολή) και την επέκταση του NATO. Η στάση αυτή έγινε ιδιαιτέρως εμφανής στην σύμπτωση με τις ΗΠΑ στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. [Tsygankov, Andrei P., ό.π., σελ. 225 – 227]

Εντούτοις, αντί να συνεχιστούν με αντίστοιχη πυγμή και εις βάθος οι μεταρρυθμίσεις, από το 2003 και μετά, η κυβέρνηση Πούτιν παρά την ανανεωμένη εντολή της, οπισθοχώρησε και ενέδωσε στη διαφθορά και τις επανεθνικοποιήσεις. Η αλλαγή αυτή συνίσταται στην μεταστροφή της αντίληψης της ηγεσίας για τις εξωτερικές απειλές δεδομένων των διεθνών και εσωτερικών εξελίξεων. Η επέκταση των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή και η διείσδυσή τους στην Ασία, θορύβησε τους Ρώσους. Παράλληλα, στο εσωτερικό υπήρχαν φόβοι πορτοκαλί επαναστάσεων, αλλά και ανόδου εξτρεμιστικών μουσουλμανικών στοιχείων. Έτσι, το Κρεμλίνο επέλεξε να διαμορφώσει έναν δικό του τύπο διακυβέρνησης, ενδυναμώνοντας τον έλεγχο και την εξουσία του -την προσωπική και του κράτους- επί των ολιγαρχιών και της οικονομίας. Αν και δημοκρατικών πεποιθήσεων, ο Πούτιν απέρριψε τη δυτικού τύπου δημοκρατία ως ξενόφερτη και κατευθύνθηκε σε μια αυταρχικού τύπου κυριαρχική δημοκρατία, με ισχυρό ρόλο του κράτους στην καπιταλιστική -κατά τα άλλα- οικονομία. Η ιδέα ήταν η δημιουργία ενός ρωσικού μοντέλου διακυβέρνησης και η αποφυγή υιοθέτησης κάποιου που να προσομοιάζει με τα δυτικά, ώστε να αποφευχθεί και τυχόν τρωτότητα του συστήματος απέναντι στους δυτικούς. [Tsygankov, Andrei P., ό.π., σελ. 225 – 227] Να σημειωθεί, εδώ, πως ο εκμοντερνισμός της Ρωσίας με τη μακρά αυτοκρατορική, σοβιετική και -ως εκ τούτων- αυταρχική και συγκεντρωτική παράδοση δεν είναι παρά μια δύσκολη υπόθεση με πολλά παράδοξα σε σύγκριση με τον έλεγχο και την κατανομή των εξουσιών στις δυτικές πολιτείες. Το κρατικό μόρφωμα που διαπλάθεται παρουσιάζει πολλές διαφοροποιήσεις από τα δυτικά μοντέλα φιλελεύθερης δημοκρατίας, το αμερικανικό ή τα

ευρωπαϊκά. Η Ρωσία εξελίσσεται σε ένα κράτος με δύο όψεις (dual state), μία σύγχρονη καπιταλιστική δημοκρατία, από οικονομικής απόψεως, με ένα αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης από πολιτικής απόψεως. Χαρακτηριστικός είναι ο χειρισμός της υπόθεσης Yukos από τον Πρόεδρο Πούτιν, στο τέλος τις πρώτης θητείας του, όπου γίνεται εμφανές και το προφίλ του ως αυταρχικού ηγέτη. [Anders Aslund, ό.π.]

Σχετικά με την υπόθεση Yukos, η εταιρία του Mikhail Khodorkovsky ήταν η μεγαλύτερη και πιο επιτυχημένη εταιρία της χώρας. Ο Πούτιν, ενάντια στις εξαγγελίες και τις διαβεβαιώσεις που έδινε στους ενδιαφερόμενους επενδυτές περί μη απαλλοτρίωσης, επανεθνικοποίησης ή κατάσχεσης της εταιρίας και την έως τότε πολιτική του, μεθόδευσε την επανεθνικοποίησή της, ώστε να εκμεταλλευτεί φθηνά τους πόρους της και να μειώσει την ισχύ του μεγαλο-επιχειρηματία ιδιοκτήτη της. Την υπόθεση, αυτή, ακολούθησε σωρεία επανεθνικοποιήσεων επιτυχημένων εταιριών, που πάγωσε το μεταρρυθμιστικό κύμα στη χώρα. Μάλιστα, οι εξαγορές που κατεγράφησαν δεν συνάδουν με την οικονομική λογική. Χαρακτηριστικά, πρόκειται για υποθέσεις μεγάλων και επιτυχημένων εταιριών που παραδόξως αυτοπρότειναν την εξαγορά τους σε κρατικές επιχειρήσεις σε πολύ χαμηλές τιμές, χωρίς να συντρέχει εμφανής λόγος και εν μέσω οργίου φημών για υπερμεγέθεις μίζες, όπως και άλλες που εξαναγκάστηκαν να πωληθούν στο δημόσιο έναντι χαμηλού αντιτίμου. Ως αποτέλεσμα, επήλθε περιορισμένη στασιμότητα στον τραπεζικό, τον κατασκευαστικό -όσο αφορά στην κατασκευή μηχανημάτων- και τον ενεργειακό τομέα -όσο αφορά την παραγωγή-. Αρνητικές επιπτώσεις εντοπίζονται και στον τομέα των επενδύσεων. Παρά την οικονομική άνθηση, οι επενδύσεις παρέμειναν σε χαμηλά επίπεδα, λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στην ελεύθερη λειτουργία της αγοράς. Η διαφθορά, η αδιαφάνεια και η πατρωνία έπληξαν τη ρωσική οικονομία. [Anders Aslund, ό.π.]

Για να επανέλθουμε και να συνδέσουμε τα περί παγώματος του μεταρρυθμιστικού κύματος, διαφθοράς και αυταρχικού προφίλ ηγεσίας με την εξωτερική πολιτική, πρέπει να διευκρινίσουμε το εξής: Στην ατζέντα του Πούτιν η εξωτερική πολιτική, η εσωτερική αναδιοργάνωση και η οικονομική ανάπτυξη αποτελούν τρεις αλληλο-εξαρτημένες

μεταβλητές της ίδιας συνάρτησης. Της ανάκαμψης της Ρωσίας και της ενδυνάμωσής της. Ο Πούτιν εξαρχής στόχευε στον εκσυγχρονισμό της οικονομίας, την πολιτική σταθερότητα και την ενίσχυση της ασφάλειας. Στόχοι, που είχαν ήδη, βέβαια, εν μέρη δρομολογηθεί επί του πρακτέου από τον προκάτοχό του. Πράγματι, η διακυβέρνηση Putin ήρθε σε μια χρονική στιγμή που όπως είδαμε το πρώτο κύμα μεταρρυθμίσεων στην οικονομία, που εφήρμοσε ο Primakov, είχε αρχίσει να αποδίδει. Η οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας είχε ξεκινήσει και οι αρχές, οι στόχοι και οι κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής είχαν τεθεί. Η δυναμική αυτή, όμως, που προέκυπτε από τη δρομολόγηση της εξόδου από τον φαύλο κύκλο της υπανάπτυξης, συνδυάστηκε επιτυχώς με μια εξίσου αποδοτική στρατηγική, από πλευράς Πούτιν, που πέραν του στοιχείου της συνέχειας περιελάμβανε -όπως αναφέραμε- και νέα, καταλυτικά στοιχεία για την κατοπινή έξοδο της χώρας από την αφάνεια -για πρώτη φορά μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού- και την επαναφορά της στο προσκήνιο. Βεβαίως, το κύριο πεδίο εφαρμογής της στρατηγικής του ήταν η εξωτερική πολιτική. Τα στοιχεία δε, αυτά, πέραν της συνέχισης των μεταρρυθμίσεων, έχουν να κάνουν με την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους και την αξιοποίηση του ενεργειακού πλούτου της χώρας, δηλαδή τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου και τις επενδύσεις σε ξένες αγορές ενέργειας σε παγκόσμιο επίπεδο που ενέχει πολιτικές προεκτάσεις. Οι προεκτάσεις, αυτές, αφορούν τη δυνατότητα διαχείρισης -από πλευράς ρωσικού κράτους- της σύναψης οικονομικών δεσμών με τους εκάστοτε εταίρους και συγκεκριμένα των συμφωνιών ενέργειας, ως μοχλό πίεσης για την προώθηση των ρωσικών συμφερόντων. Έπειτα η ενδυνάμωση της χώρας στο εξωτερικό και οικονομικά θα αύξανε την ασφάλεια και τη σταθερότητα στο εσωτερικό της και θα τροφοδοτούσε την ανασυγκρότηση, με αλυσιδωτές αντιδράσεις στην ενδυνάμωση της εξωτερικής εικόνας και πραγματικής ισχύος της χώρας.

Έτσι, ο Πούτιν, συνεχίζοντας την οικονομική πολιτική των προκατόχων του, κεφαλαιοποιώντας την επιτυχία που μόλις είχε αρχίσει να διαφαίνεται και προχωρώντας στο δεύτερο αναγκαίο κύμα μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό της χώρας κατά την πρώτη τριετία της διακυβέρνησής του, έθεσε, ως επόμενο στόχο την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους της Ρωσίας. Το σκεπτικό ήταν να δύναται η χώρα να λειτουργεί

ανεξάρτητα σύμφωνα με τα συμφέροντά της, να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να πάψει να είναι όμηρος των πρωτοβουλιών των δανειστών της. Συνάμα, πρωταρχικό στόχο της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής κατέστησε την εξισορρόπηση της ισχύος και την προώθηση των συμφερόντων της Ρωσίας σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο δια της συνεργατικής οδού. Αυτό, διότι αρχικά η ισχύς της χώρας δεν ήταν τέτοια ώστε να υποστηρίξει μια καθόλα ανεξάρτητη πολιτική. Στην πορεία, βέβαια, η συνέχιση της οικονομικής επιτυχίας ενδυνάμωσε τη θέση της χώρας και δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για τον επαναπροσδιορισμό των προτεραιοτήτων και των στόχων της. [Headley James, ό.π., σελ. 9 – 11] Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, πως η οικονομική ανάπτυξη και οι επιτυχίες της εξωτερικής πολιτικής είναι δύο συγκοινωνούντα δοχεία στην περίοδο Πούτιν.

Σε δεύτερη φάση, λοιπόν, η Ρωσία άρχισε να επιδιώκει περισσότερο. Κατά τη δεύτερη θητεία του Πούτιν η ρωσική εξωτερική πολιτική γίνεται πιο κατηγορηματική, αλλά όχι συγκρουσιακή. Η Ρωσία επιδιώκει μεγαλύτερο μερίδιο ισχύος στο διεθνές σύστημα και δεν αποδέχεται πλέον το status του μικρού συντάιρου της Ευρώπης, όπως κατά τη δεκαετία του '90. Αναθεωρεί τις παλιές μεθόδους διατήρησης σταθερότητας και ασφάλειας, ώστε να κεφαλαιοποιήσει την ενεργειακή της ανταγωνιστικότητα και να διεισδύσει στις ευρωπαϊκές αγορές. Διατηρεί την κατουσία αμυντική στάση ασφαλείας, αλλά πιστεύει σε μια πιο κατηγορηματική στρατηγική για να υπερασπιστεί τα εθνικά της συμφέροντα, όντας έτοιμη να ασκήσει βία σε περιοχές που θεωρεί κρίσιμα σημαντικές. Αυτή η αλλαγή της ρωσική εξωτερικής πολιτικής ήταν αποτέλεσμα της αυξημένης υλικής της ικανότητας και της πολιτικής της τρωτότητας, όπως αυτή γινόταν αντιληπτή από την πολιτική ηγεσία. Κίνητρα και αιτίες μπορούν να θεωρηθούν οι ευκαιρίες οικονομικής ανάπτυξης και σταθερότητας και η ανάγκη αντιμετώπισης των αυξανόμενων απειλών ασφαλείας. [Tsygankov, Andrei P., ό.π., σελ. 223 - 242]

Το 2007 η οικονομία είχε φτάσει τα επίπεδα του 1990 σε όρους ΑΕΠ, το οποίο από το 1999 αυξανόταν κατά 7% ετησίως. Το μέγεθος της ρωσικής οικονομίας είχε εξαπλασιαστεί από \$200 δις σε \$1.3 τρις. Το ΑΕΠ είχε τετραπλασιαστεί αγγίζοντας τα \$7.000, ενώ 20

εκατομμύρια άνθρωποι ξέφυγαν από το επίπεδο της φτώχειας. Η μεσαία τάξη έφθανε το 25%. Η Ρωσία ήταν πρώτη μεταξύ των αναπτυσσόμενων οικονομιών στην προσέλκυση ΑΞΕ. Οι οικονομικές συνθήκες από τη μετασοβιετική εποχή είχαν αλλάξει. Η οικονομική αυτή ανάκαμψη οφείλεται στην αύξηση των τιμών του πετρελαίου. Ωστόσο, η κυβέρνηση συνέχισε να εργάζεται για να μειώσει την εξάρτηση επί των ενεργειακών εξαγωγών. Το έτος 2008, για παράδειγμα η βιομηχανική παραγωγή ανέβηκε κατά 9,2%, κάνοντας τους Ρώσους να αισθανθούν ασφάλεια με την επιλεγθείσα αναπτυξιακή πολιτική. Η οικονομική ανάπτυξη δημιούργησε της κατάλληλες συνθήκες για την επιχειρηματική προώθηση της Ρωσίας στην Ευρώπη, όπου διαγάγει το 50% του εξωτερικού της εμπορίου. Το Κρεμλίνο επέμεινε σε μακράς διάρκειας συμβόλαια με τους Ευρωπαίους και μεγαλύτερη διείσδυση στις Ευρωπαϊκές αγορές, για να αποφύγει μια επανάληψη του σεναρίου του 1985-86, οπότε η σφοδρή πτώση των τιμών των ενεργειακών προϊόντων συνεισέφερε σημαντικά στην κατάρρευση της Σοβιετικής οικονομίας. [Tsygankov, Andrei P., ό.π., σελ. 223 – 242]

Μετά το 2008 η ρωσική εξωτερική πολιτική έγινε πιο κατηγορηματική και αποσκοπεί όχι μόνο στο να συμμετάσχει στις διεθνείς δομές αναγνωριζόμενη ως ισότιμος εταίρος, αλλά στο να καταστεί μια μεγάλη δύναμη, ικανή να δημιουργήσει εκείνη νέους θεσμούς για την προώθηση των συμφερόντων της και την ευόδωση των στόχων της. Χαρακτηριστικά, θα αναφερθούμε στην ρωσική επέμβαση στην Γεωργία και την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Αμπχαζίας και της Ν. Οσσετίας στις 26 Αυγούστου του 2008. Τα γεγονότα αυτά έλαβαν χώρα μόλις μερικούς μήνες μετά την ανάληψη καθηκόντων ως Πρόεδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας από τον Ντιμίτρι Μεντβεντεφ, με τον Πούτιν να εκτελεί χρέη πρωθυπουργού. Ο νέος Πρόεδρος είχε ανακοινώσει το δικό του δόγμα εξωτερικής πολιτικής [President of Russia official website, 2008], το οποίο δε διέφερε από τα προηγούμενα όσο αφορά τις γενικές αρχές της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και τις κατευθύνσεις, αλλά προέβαλε ξεκάθαρα την αλλαγή στην εσωτερική αντίληψη περί ισχύος του κράτους και της ικανότητάς του να διεκδικήσει περισσότερα σε διεθνές επίπεδο. Πλέον, η Ρωσία αισθανόταν πιο σίγουρη να αμφισβητήσει την αμερικανική κυριαρχία και να διαδραματίσει έναν πιο ενεργό διεθνή ρόλο. Χαρακτηριστική είναι η πρόταση του Πρωθυπουργού Βλαντίμιρ Πούτιν το Νοέμβριο του 2010 για οικονομική ένωση ελεύθερου

εμπορίου που θα εκτείνεται από το Βλαδιβοστόκ ως τη Λισαβόνα. [«From Lisbon to Vladivostok...»] Η ρωσική στάση στην περίπτωση της Γεωργίας, η επιθετικότητα που έδειξε με την κινητοποίηση της στρατιωτικής της μηχανής και τη χρήση βίας – σκληρής ισχύος, ερμηνεύονται στο πλαίσιο της κλιμάκωσης των σχέσεων της με τη Δύση. Η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου στις 17 Φεβρουαρίου του 2008 και η πρόσκληση της Γεωργίας στο μηχανισμό ένταξης στο NATO (Membership Action Plan - MAP) έγιναν αντιληπτές ως απειλητικές κινήσεις της Δύσης εναντίον των ρωσικών συμφερόντων και ιδίως στην περίπτωση της Γεωργίας, που βρίσκεται στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας, το Κρεμλίνο έδειξε ότι δε θα ανεχθεί παρεμβάσεις – τυχόν επέκταση του NATO, δηλαδή αντιτιθέμενων συμφερόντων στην περιοχή.

Όσο αφορά το Κόσσοβο, αντίθετα με την περίπτωση της Γεωργίας, η ρωσική αντίδραση ήταν μεν εντόνως καταδικαστική, αλλά δεν έγινε χρήση παρά ήπιας ισχύος. Η Ρωσία αρκέστηκε σε προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, το οποίο εντέλει αποφάνθηκε ότι η Διακήρυξη Ανεξαρτησίας δεν παραβίασε κανόνα του διεθνούς δικαίου. Το γεγονός καταδεικνύει πρώτον, την ακόμη περιορισμένη ισχύ της Ρωσίας σε διεθνές επίπεδο και δεύτερον, ότι τα Βαλκάνια παραμένουν ένας χώρος που εστιάζει το ενδιαφέρον της.

Ωστόσο, παράλληλα, η οπισθοχώρηση ως προς την πυγμή της προώθησης των μεταρρυθμίσεων, υποσκάπτει τη δυναμική της χώρας, το αρχικό όραμα και τις επιτυχίες του Πούτιν και συνηγορεί στην αναγνώριση της ανάγκης διαδοχής του ή αλλαγής της γραμμής πλεύσης της χώρας. Οι πρώτοι τριγμοί στο κυβερνητικό προφίλ του Πούτιν φάνηκαν μεταξύ 2011 και 2012, οπότεν έκαναν την εμφάνισή τους οι διαδηλωτές με τις λευκές κορδέλες² που διαμαρτύρονταν ειρηνικά για το προκυρηχθέν δημοψήφισμα. Η επανεκλογή του και η επιστροφή του στην Προεδρία το 2012 του επαναπροσέδωσαν αίγλη και δυναμική, ωστόσο από άποψη οράματος και πολιτικής η κατάσταση παρέμεινε

² Οι λευκές κορδέλες είναι σύμβολο ενάντια στη βία κατά γυναικών, αλλά εν προκειμένω χρησιμοποιήθηκε συμβολικά ως πολιτική αντίδραση.

στάσιμη. Το πολυαναμενόμενο νέο ανακοινωθέν νέο δόγμα εξωτερικής πολιτικής, έγινε τελικά διάταγμα, το οποίο βρίσκεται σε πλήρη συμφωνία με τις βασικές αρχές της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής του 1993, ενώ αφορά κυρίως την οικονομική ολοκλήρωση της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ). [Ekaterina Chirkova, 2012, σελ. 1-6]

Εμπνευστής των δογμάτων εξωτερικής πολιτικής, της πολιτικής εθνικής ασφάλειας και του στρατιωτικού δόγματος της Ρωσίας³, δημοκρατικών πεποιθήσεων και υποστηρικτής της οικονομίας της αγοράς από το 1999⁴ και εντεύθεν⁵, ο Βλαντίμιρ Πούτιν οραματίστηκε την ανασυγκρότηση της Ρωσίας κατά το δυτικό πρότυπο και την επάνοδό της στο διεθνές στερέωμα, με την αξίωση να καταστεί μελλοντικά μία από τις μεγάλες δυνάμεις (a normal great power) [Sakwa Richard, 2010, σελ. 17 – 18] σε έναν ενδυναμει πολυ-πολικό κόσμο. Η παρέκκλιση, όμως, σε επίπεδο πρακτικής κινδυνεύει να στερήσει στη χώρα τη δυναμική που χρειάζεται για να συνεχίσει να επιτυγχάνει τους στόχους της. Ένας εκ των οποίων είναι η επέκταση της επιρροής της διεθνώς και δεδομένης της αντίδρασης της Ρωσίας στην περίπτωση του Κοσσοβού, γίνεται εμφανής η απόσταση της Ρωσίας από την επιδίωξη μιας πιο κατηγορηματικής πολιτικής πέραν της στενής της περιφέρειας, σε

³ Εν απουσία Λευκής Βίβλου το “Foreign Policy Concept 2008”, το “National Security Concept 2000” και το “Military Doctrine 2000”, είναι τα μόνα επίσημα δημοσιευμένα κείμενα σχετικά με την εξωτερική πολιτική, την εθνική ασφάλεια και το στρατιωτικό δόγμα της Ρωσίας.

⁴ Το 1999 ο Βλαντίμιρ Πούτιν ορίστηκε πρώτη φορά Πρωθυπουργός υπό τον Γέλτσιν, τον Ιανουάριο του 2000 ορίστηκε προσωρινός Πρόεδρος μετά την αιφνίδια παραίτηση του Γέλτσιν και λίγο αργότερα το ίδιο έτος εκλέχθηκε για πρώτη φορά Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

⁵ Η οπτική του Putin για τη δημοκρατία εμπεριέχει στοιχεία αυταρχισμού και ο εκδημοκρατισμός της χώρας γίνεται κατά έναν τρόπο που προσπαθεί να συγκεράσει τη μακρά τσαρική και σοβιετική (αυταρχική) παράδοση της Ρωσίας με τις σύγχρονες δημοκρατικές αξίες και πρακτικές. Ως αποτέλεσμα, το ρωσικό πολιτειακό μόρφωμα απέχει από το δυτικό πρότυπο δημοκρατίας. Οι ειδικοί διχάζονται επί του αν πρόκειται για ένα υπό διαμόρφωση δημοκρατικότερο -με τη δυτική έννοια- καθεστώς ή ένα διαρκώς αποκλίνον από την ουσία της δημοκρατίας σύστημα. Και στο εσωτερικό της Ρωσίας υπάρχουν φωνές που επιζητούν τον περαιτέρω εκσυγχρονισμό, εκμοντερνισμό και εκδημοκρατισμό, όπως ο τελευταίος ηγέτης της ΕΣΣΔ Mikhail Gorbachev, αλλά και συντηρητικές που θεωρούν την φιλελευθεροποίηση και οπδήποτε προσομοιάζει με δυτικές πρακτικές επικίνδυνο και κακόβουλο.

χώρους όμως που διατηρεί ακόμα συμφέροντα και μάλιστα που ανήκαν παραδοσιακά στη σφαίρα επιρροής της.

Η αύξηση της τιμής των ενεργειακών προϊόντων το 2004 απέφερε μεγάλα έσοδα στο ρωσικό ομοσπονδιακό ταμείο και αύξησε το αποθεματικό της χώρας. Θα ανέμενε κανείς και η θεαματική αύξηση των εξαγωγών να επιφέρει μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης, τουναντίον όμως, τη δεύτερη τετραετία διακυβέρνησης του Putin αυξήθηκαν η καταστολή, η διαφθορά, οι επανεθνικοποιήσεις και πάγωσαν όλες οι μεταρρυθμίσεις. Οι επιτυχίες της πρώιμης περιόδου διακυβέρνησής του, δε σήμαναν την εντατικοποίηση των προσπαθειών για απελευθέρωση της αγοράς, τον εκμοντερνισμό των δομών και πρακτικών της χώρας, παρά απέτελεσαν πάτημα για την αύξηση και την καθιέρωση της επιρροή του στο εσωτερικό της χώρας, εγκαθιδρύοντας ένα αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης. Η διαφθορά και οι δωροδοκίες θρύβουν στη Ρωσία και, βέβαια, όταν εμπλέκονται πρόσωπα φιλικά προς την ηγεσία, συγχωρούνται. [Anders Aslund, ό.π.]

Ένας από τους πρώτους οικονομικούς στόχους και επιτεύγματα του Πούτιν ήταν η διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Ο ρωσικός προϋπολογισμός ήταν πλεονασματικός από το 2000 μέχρι τον Οκτώβριο του 2007. Και αυτή η πολιτική, όμως, φαίνεται πως εγκαταλείφθηκε στα μέσα του 2007, όταν ο πληθωρισμός έφτασε το 15% και η κυβέρνηση αντί να το αντιμετωπίσει, αύξησε τις δημόσιες δαπάνες. Ακόμη και η είσοδος στον ΠΟΕ καθυστέρησε μια δεκαετία από την αρχικά υποσχόμενη χρονολογία, εξαιτίας της διαφθοράς και της κωλυσιεργίας στις μεταρρυθμίσεις. [Anders Aslund, ό.π.] Μάλιστα, μεγάλη εξάρτηση από τις εξαγωγές πετρελαίου, η περιορισμένη φιλελευθεροποίηση και η αδυναμία του νομοθετικού σώματος είναι οι τρεις κυριότερες αιτίες σύμφωνα με τον Steven Fish που απέτυχε ο εκδημοκρατισμός στη Ρωσία. [Fish, S., 2005]

Να σημειωθεί πως οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν ήταν μεν ριζοσπαστικές, αλλά δεν εφαρμόστηκαν πλήρως. Υφίστανται ακόμη μεγάλα περιθώρια βελτιώσεων. Επί

παραδείγματι, η αγοροπωλησία γης επιτρέπεται σε όσες οικονομικές περιφέρειες ψηφίστηκε -εν είδη συμβιβασμού με το κεντρικό κράτος-, ενώ άλλες παρέμειναν με τα κομμουνιστικά δεδομένα που την απαγόρευαν. Αντίστοιχα, η κρατική εποπτεία της αγοράς και η επιτήρηση των επιχειρήσεων παραμένουν και χρήζουν περαιτέρω μεταρρυθμίσεων. [Anders Aslund, ό.π.]

Όσο αφορά την ενέργεια, προμετωπίδα της ανάπτυξης και της εξωτερικής πολιτικής έγιναν οι εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων, δηλαδή πετρελαίου, φυσικού αερίου και άνθρακα, οι οποίες αποφέρουν στον ρωσικό ομοσπονδιακό προϋπολογισμό ένα μεγάλο μέρος επί των συνολικών εσόδων του ετησίως. Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται μια τάση συρρίκνωσης του εν λόγω ποσοστού, λόγω των κυμαινόμενων τιμών του πετρελαίου και της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης. Το γεγονός, αυτό, εντείνει την ανάγκη εξεύρεσης ενός εναλλακτικού σχεδίου για τη χρηματοδότηση της ρωσικής πολιτικής πέραν των εξαγωγών ενέργειας, όπως οι εξαγωγές προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας.

Παρά ταύτα, η ενέργεια παραμένει η κινητήριος δύναμη της ρωσικής πολιτικής ενδυνάμωσης και δεδομένων πρώτον της συνεχούς αύξησης της παγκόσμιας ζήτησης ενέργειας και της μείωσης των παγκόσμιων αποθεμάτων, τόσο μεσοπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα και δεύτερον της κατοχής από πλευράς Ρωσίας των μεγαλύτερων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στον κόσμο και της ένατης θέσης μεταξύ των παραγωγών πετρελαίου παγκοσμίως, θα συνεχίσει να είναι καίριας σημασίας και σημαντική παράμετρος στη χάραξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Άλλωστε, η Ρωσία επεκτείνει τις δραστηριότητές της σε ολόκληρο το ενεργειακό φάσμα. Αναπτύσσει και ερευνά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, προσπαθώντας να ακολουθήσει τις τεχνολογικές εξελίξεις και να ανταποκριθεί στις διαρκώς εντεινόμενες περιβαλλοντικές ανησυχίες για τις καταστρεπτικές συνέπειες της χρήσης των παραδοσιακών μορφών ενέργειας στο περιβάλλον. Διεισδύει σε ξένες αγορές, επενδύοντας και εξαγοράζοντας μερίδια ενεργειακών επιχειρήσεων διεθνώς και τοιουτοτρόπως κατορθώνει να διευρύνει την επιρροή της και τα κέρδη της διασφαλίζοντας μερίδιο από τις απολαβές των ανταγωνιστών

της στον τομέα. Προασπίζει και προάγει τα ενεργειακά της συμφέροντα μέσω μιας δραστήριας διπλωματίας των αγωγών. Συνεπώς, για να μελετήσει κανείς τη ρωσική εξωτερική πολιτική πρέπει να μελετήσει εκτός από την πολιτική κατάσταση στη χώρα, όπως έχει διαμορφωθεί επί Πούτιν και την οικονομική – ενεργειακή πολιτική της. Το ερώτημα που προκύπτει, όμως, είναι αν και κατά πόσο η Ρωσία μπορεί μόνο μέσω της ενεργειακής της πολιτικής να διαφυλάξει και να επεκτείνει τα συμφέροντά της.

Το κλειδί για να απαντήσουμε το παραπάνω ερώτημα δε βρίσκεται στον υπολογισμό των κερδών από τις εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων, αλλά στα πολιτικά οφέλη από τις εξαρτήσεις που δημιουργούνται και τον έλεγχο που κερδίζει η χώρα, κυρίως προβαίνοντας σε επενδύσεις στον ενεργειακό κλάδο διαφόρων χωρών. Και αυτό συμβαίνει σαφώς, εξαιτίας του κρατικού ελέγχου επί των ενεργειακών κολοσσών.

Οι εξαγωγικές επενδύσεις της Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας έχουν αποφέρει στις ρωσικές επιχειρήσεις μεγάλο έλεγχο στην παγκόσμια επιχειρηματική αρένα και τις έχουν αναδείξει πέραν από βασικούς προμηθευτές ενέργειας και σε σημαντικούς επενδυτές. Με όχημα τις επενδύσεις η Ρωσία δημιουργεί πολιτικά ερείσματα στις χώρες υποδοχής αποσκοπώντας στο να κερδίσει πολιτική επιρροή. [Stefan Ehrstedt and Peeter Vahtra, et. al. 2008, σελ. 3] Ωστόσο, πέραν των πολιτικών κινήτρων, οι επενδύσεις έχουν και την οικονομική τους πτυχή, η οποία δεν πρέπει να παραγνωρίζεται. Οι ενεργειακές συμφωνίες και οι επενδύσεις δεν γίνονται μόνο βάσει πολιτικών κριτηρίων, όπως θα υπέθετε εύλογα κανείς επειδή είναι κρατικά ελεγχόμενες, αλλά στη βάση αναλύσεων επιχειρηματικού συμφέροντος, καθότι μιλάμε πάντα για επιχειρήσεις. Κοινώς, βασικό μέλημα των επιχειρήσεων, έστω και αν είναι κρατικές, παραμένει το κέρδος σε οικονομικούς όρους. [Stefan Ehrstedt and Peeter Vahtra, et. al. ό.π., σελ. 29 - 30]

Στο επόμενο κεφάλαιο, θα εξετάσουμε, αν στην περίπτωση των Βαλκανίων, η ενέργεια αποδεικνύεται ικανό όχημα προώθησης και επέκτασης των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή, αφού προσδιορίσουμε ποια είναι αυτά.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Βιβλιογραφία

Russia, The Ministry of Foreign Affairs, Country Information, <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-11495.html>, viewed 14/9/13

Headley James, "Russia and the Balkans, Foreign Policy from Yeltsin to Putin", Columbia University press, New York, 2008, at http://www.google.gr/books?hl=el&lr=&id=3_7G6u_fmPEC&oi=fnd&pg=PP14&dq=Russian+Foreign+Policy+Concept+2008+balkans&ots=DZJ3RTPytO&sig=fpBX97eHsPIJaOhrL12vIjV87ik&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false , σελ. 29 – 31

Headley James, ό.π., σελ. 29 – 31

Headley James, ό.π., σελ. 29 – 33

Lynch Allen C.(2004) 'The Evolution of Russian Foreign Policy in the 1990s', Journal of Communist Studies and Transition Politics, σελ. 161 — 182

President of Russia (official website), "Executive Order on measures to implement foreign policy", at <http://eng.news.kremlin.ru/acts/3764>, viewed 3/3/2013

Lynch Allen C., ό.π., σ. 162

Lynch Allen C., ό.π., σελ. 167 - 169

Bakshi Jyotsna, 'Russia: Foreign policy comes to the aid of domestic policy', Strategic Analysis, σελ. 307 - 313

Headley James, ό.π., σελ. 41

Lynch Allen C., ό.π., σελ. 173 - 176

Headley James, ό.π., σελ. 43-49

Headley James, ό.π., σελ. 29 – 33

Headley James, ό.π., σελ. 34 – 37

Anders Aslund, “An Assessment of Putin's Economic Policy”, Peterson Institute for International Economics, 2008,

<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=974>

Tsygankov, Andrei P., “Russia’s Foreign Policy”, in ed. Wegren Stephen K and Herspring Dale R., “After Putin’s Russia. Past Imperfect, Future Uncertain.”, Fourth Edition, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., United States of America, 2010, pages 235 – 237

Anders Aslund, ό.π.

Rumer Eugene B., “Chapter Two: Putin's Foreign Policy - A Matter of Interest”, Adelphi series, 47: 390, Routledge, UK, 2009, URL:

<http://dx.doi.org/10.1080/05679320701706906>, pages 23 – 42

Tsygankov Andrei P., “Russia’s Foreign Policy”, in ed. Wegren Stephen K and Herspring Dale R., “After Putin’s Russia. Past Imperfect, Future Uncertain.”, Fourth Edition, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., United States of America, 2010, pages 225 – 227

Tsygankov Andrei P., ό.π., σελ. 225 – 227

Anders Aslund, ό.π.

Anders Aslund, ό.π.

Headley James, ό.π., σελ. 9 – 11

Tsygankov Andrei P., ό.π., σελ. 223 – 242

Tsygankov Andrei P., ό.π., σελ. 223 – 242

President of Russia official website, «The Foreign Policy Concept of the Russian Federation», 12 July 2008, <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, viewed 3/10/13

«'From Lisbon to Vladivostok': Putin Envisions a Russia-EU Free Trade Zone»,
<http://www.spiegel.de/international/europe/from-lisbon-to-vladivostok-putin-envisions-a-russia-eu-free-trade-zone-a-731109.html>

Chirkova Ekaterina, Policy Briefing, «Key aspects of Russia's current foreign and security policy», European Parliament, Directorate General for external policies, policy department, October 2012,
http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2012/491446/EXPO-AFET_SP%282012%29491446_EN.pdf , σελ. 1-6

Sakwa Richard, “Political Leadership”, in ed. Wegren Stephen K and Herspring Dale R., “After Putin’s Russia. Past Imperfect, Future Uncertain.”, Fourth Edition, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., United States of America, 2010, pages 17 – 18.

Anders Aslund ό.π.

Anders Aslund ό.π.

Fish, S. (2005) ό.π.

Anders Aslund ό.π.

Stefan Ehrstedt and Peeter Vahtra, «Russian energy investments in Europe», May 2008, Electronic Publications of Pan-European Institute, στο <http://www.tse.fi/pei>, σ. 3

Stefan Ehrstedt and Peeter Vahtra, et al, ό.π., σ. 29 - 30

Κεφάλαιο 3^ο: Η Ρωσική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια

3.1: Η ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια κατά την πρώτη μεταψυχροπολεμική δεκαετία

Η Ρωσική Αυτοκρατορία έγινε μεγάλη δύναμη και αναμείχθηκε στις ευρωπαϊκές υποθέσεις, ασκώντας ενεργή πολιτική στα Βαλκάνια. Η Σοβιετική Ένωση έγινε υπερδύναμη διευρύνοντας και προβάλλοντας τη δύναμή της και την επιρροή της μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου τα Βαλκάνια αποτέλεσαν πάλι κρίσιμη περιοχή. Ομοίως, η Ρωσική Ομοσπονδία κλήθηκε μετά τον ψυχρό πόλεμο να επιβεβαιώσει την παραμονή της ως μία εκ των μεγάλων δυνάμεων και κατά την κρίση στη Γιουγκοσλαβία. Μάλιστα, υπήρξε αξίωμα κλειδί της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, μετά το 1992, ότι ως μεγάλη δύναμη η Ρωσία πρέπει να διατηρεί το ρόλο της στις βαλκανικές υποθέσεις, συμπεριλαμβανομένης και της διπλωματίας κατά τη Γιουγκοσλαβική κρίση.

Ωστόσο, η βαλκανική πολιτική της Ρωσίας από το 1991 και εντεύθεν υπήρξε μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής και τοιούτοτρόπως θα πρέπει να μελετάται. [Headley James, 2008, σελ. 4 και 9-11] Είναι σαφές πως η Ρωσική Ομοσπονδία δεν έχει, πλέον, ξεχωριστή βαλκανική πολιτική. Ως εκ τούτου, η ανάλυση που προηγήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο σχετικά με τις αρχές, τις κατευθύνσεις και τους στόχους της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και τον τρόπο επιδίωξής της από δημιουργίας του κράτους μέχρι σήμερα, ήταν εκ των ων ουκ άνευ αναγκαία και θα αποτελέσει βάση για την ανάλυση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια, που ακολουθεί. Επομένως, θα προσπαθήσουμε αρχικά να εντοπίσουμε τους λόγους που οδήγησαν σε αυτή την επιλογή και έπειτα να διερευνήσουμε κατά πόσο συνεχίζουν να υφίστανται ρωσικά συμφέροντα στην περιοχή και

πώς εξυπηρετούνται στο πλαίσιο της ευρύτερης ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία εφαρμόζεται και στα Βαλκάνια.

Η διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης συνέπεσε με την αιματηρή διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Όπως είδαμε, τη διάλυση της ΕΣΣΔ ακολούθησε μια περίοδος περίσκεψης στο εσωτερικό της Ρωσίας, σχετικά με τη νέα εξωτερική της πολιτική. Το σκηνικό του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία αποτελούσε για τους Ρώσους μια άλλη εκδοχή της κατάστασης που βίωναν, η οποία τους φόβιζε. Η διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης δεν ήταν αναίμακτη, ακόμα και για την Ρωσική Ομοσπονδία, αλλά οι συγκρούσεις ήταν συγκριτικά μικρότερου βεληνεκούς και ενεπλάκη πολύ μικρότερο ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού από ότι στη Γιουγκοσλαβία.

Οι Ρώσοι παρακολουθούσαν τις εξελίξεις, αναμένοντας σε έναν βαθμό τις αντιδράσεις του κόσμου από το χώρο που προηγουμένως ήλεγχε η Σοβιετική Ένωση, ώστε να μετρήσουν τη δύναμη τους μεταψυχροπολεμικά. Το ενδιαφέρον τους εντοπιζόταν στο ότι τα Βαλκάνια αποτελούσαν παραδοσιακά και αποτελούν περιοχή όπου εδράζονται ρωσικά συμφέροντα. Ένας πρόσθετος λόγος ήταν το αίσθημα ομοψυχίας, καθώς το Σλαβικό και Ορθόδοξο Χριστιανικό στοιχείο είναι συγγενή συστατικά της ρωσικής εθνικής ταυτότητας. Ανησυχία, δε, τους περιέβαλλε και σχετικά με ζητήματα όπως η νομιμότητα των διεθνών επεμβάσεων, η λειτουργία και η ισχύς του ΟΗΕ, το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση και ο ρόλος του ΝΑΤΟ στη μεταψυχροπολεμική εποχή. [Headley James, ό.π., σελ 1-4]

Έτσι, η ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια, την περίοδο που μελετάμε, υπήρξε προϊόν δύο μεταβλητών. Πρώτον, της αλληλεπίδρασης των εσωτερικών εξελίξεων στη Ρωσία και της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και δεύτερον, της ρωσικής πολιτικής και των εξελίξεων στη Γιουγκοσλαβία. [Headley James, ό.π., σελ 4-8] Συνεπώς, τη ρωσική αδράνεια στο ξέσπασμα του πολέμου, που συνεχίστηκε και κατά τη διάρκειά του εξηγούν:

α) η δύσκολη επικρατούσα κατάσταση στο εσωτερικό της Ρωσίας μετά την κατάρρευση

της ΕΣΣΔ, η συνεπαγόμενη εσωστρέφεια των Ρώσων, η αρχικά υιοθετηθείσα διεθνιστική προσέγγιση στη ρωσική εξωτερική πολιτική και β) οι εξελίξεις στην Γιουγκοσλαβία. Δηλαδή, η Ρωσία αδυνατούσε να παρέμβει όταν ξέσπασε η κρίση στη Γιουγκοσλαβία, καθώς προείχε η αντιμετώπιση των εσωτερικών της προβλημάτων, η σταθεροποίηση της χώρας και η ανάκαμψή της. Συνάμα, δεν ένιωθε απειλή από τη Δύση, καθώς θεωρούσε πως ο ανταγωνισμός έχει δώσει πλέον τη θέση του στην αμοιβαία επωφελή συνεργασία. Ωστόσο, όπως είδαμε, η συνειδητοποίηση ότι η Δύση δε λειτουργεί συνεργατικά και προς όφελος και της Ρωσίας, καθότι ομοϊδεατικά πλέον μέρη, αλλά διατηρώντας την ψυχροπολεμική λογική της περί ασφάλειας, δεν άργησε να αποδομήσει την φιλελεύθερη – διεθνιστική προσέγγιση εξωτερικής πολιτικής στην Ρωσία. Συνακόλουθα, το 1994, σημειώθηκε μια καίρια μεταστροφή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής από τη «φιλελεύθερη - διεθνιστική» στη «ρεαλιστική» προσέγγιση, την οποία και εντοπίζουμε στο βαλκανικό θέατρο επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, μετά την κρίση του Σαράγιεβο θεσμοποιείται η ρωσική ανάμειξη στον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας, μέσω της συμμετοχής της στο Contact Group. Έτσι, βλέπουμε πως η διαμορφούμενη -την περίοδο εκείνη- σύγχρονη ρωσική εξωτερική πολιτική, πήρε σάρκα και οστά επηρεαζόμενη από τις εξελίξεις και δη στη Γιουγκοσλαβία.

Έπειτα, η ρωσική στάση ξεκαθάρισε με την εναντίωση στην επέκταση του NATO και την προσπάθεια πρόληψης της ανάληψης στρατιωτικών δράσεων από αυτό. Η αποτυχία όμως της ειρήνης, δηλωθείσα με την έκρηξη του πολέμου στην Κράινα, τη Σρεμπρένιτσα και τη Ζέπα, οδήγησε στην αεροπορική εκστρατεία του NATO ενάντια στους Σερβο-Βόσνιους το Σεπτέμβριο του 1995. Επιχείρηση που τελείωσε με την υπογραφή της συνθήκης του DAYTON και σήμανε το τέλος των πολέμων που ακολούθησαν τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Η αδυναμία της Ρωσίας να ελέγξει τις εξελίξεις ήταν εμφανής. Εκ των παραπάνω συνάγεται ότι η Ρωσία αντέδρασε επιδεικνύοντας πραγματισμό στην αντίληψή της επί των εξωτερικών της υποθέσεων και αναγνωρίζοντας τα οφέλη της συνεργασίας της με τη Δύση, αφού υποστήριξε αργότερα την εκστρατεία, παρά την αρχική καταδικαστική της στάση. Μετέπειτα, η παρουσία της στην περιοχή επισφραγίστηκε με την στρατιωτική

συνεργασία της με το NATO και την συμμετοχή της στην Βοσνία στις δυνάμεις IFOR και SFOR.

Έτσι, με την συνεργασία της με το NATO η Ρωσία:

α) υπογραμμίζει τη σημασία του Γιουγκοσλαβικού ζητήματος ως ευρύτερο ζήτημα ασφάλειας,

β) επιβεβαιώνει ότι παραμένει μία εκ των μεγάλων δυνάμεων της εποχής -σαφώς εξασθενημένη αλλά ακόμα σημαίνουσα-,

γ) επιβεβαιώνει ότι η ρωσική εξωτερική πολιτική στην περιοχή είναι τμήμα της ευρύτερης εξωτερικής πολιτικής της Ομοσπονδίας. Η Ρωσία έδειξε να μην έχει ξεχωριστή Βαλκανική πολιτική, αλλά μια διεθνιστική εξωτερική πολιτική στην αρχή (η οποία εξηγεί την αδράνειά της όταν μαινόταν ο πόλεμος στην Γιουγκοσλαβία),

δ) ωστόσο, εν συνεχεία απέδειξε τον πραγματιστικό χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής της, την οποία πλαισιώνουν στοιχεία όπως ο σεβασμός στο διεθνές δίκαιο και τους θεσμούς και μια διάθεση συνεργασίας όπου κρίνεται σκόπιμο και επωφελές.

Το 1996, με την αλλαγή ηγεσίας στο ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών, δεν παρατηρούμε θεμελιώδεις αλλαγές στην ρωσική εξωτερική πολιτική. Επί Primakov, η Σερβία -ως διάδοχο κράτος της Γιουγκοσλαβίας- γίνεται ο μελλοντικός σύμμαχος των Ρώσων στα Βαλκάνια. Γεγονός αναμενόμενο, αν αναλογιστεί κανείς την αντιπαλότητά της με τη Δύση και την στροφή των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών προς την ΕΕ, κυρίως για να χρηματοδοτήσει την ανασυγκρότησή τους και να εγγυηθεί την ανεξαρτησία και την σταθερότητα των ανασχηματιζόμενων δημοκρατικών δομών τους. Η διατήρηση της Σερβίας στο άρμα των ρωσικών συμφερόντων –στον βαθμό που αυτό, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια, ισχύει-, είναι ένας τρόπος να διατηρήσει η Ρωσία τα παραδοσιακά γεωπολιτικά της συμφέροντα στην περιοχή και να τα συνδέσει με τα νεότερα

όπως θα δούμε παρακάτω, διατηρώντας μια συνεχή έστω και διαφοροποιημένη παρουσία στην περιοχή.

Συνεχίζοντας, τα σημαντικότερα σχετικά ζητήματα που προκαλούσαν ανησυχία εκείνη την εποχή ήταν η διεύρυνση του NATO, ο ρόλος του -γενικότερα στη μεταψυχροπολεμική εποχή- και πώς θα διασφαλιστούν τα ρωσικά συμφέροντα και η επιρροή στην περιοχή των Βαλκανίων.

Το 1999, αναφορικά με τον πόλεμο του Κοσόβου, όταν το NATO εναντιώθηκε στη Σερβία, η Ρωσία, επηρεασμένη από την ανιστοιχία της υπόθεσης με το ζήτημα της Τσετσενίας, δεν αναγνώρισε την ύπαρξη θέματος αυτοδιάθεσης και κράτησε αρνητική στάση έναντι στο NATO, θεωρώντας το Κόσσοβο εσωτερική υπόθεση της Σερβίας και την επίθεση ενάντια σε κυρίαρχο κράτος, παράνομη. Μέχρι σήμερα η Ρωσία δεν έχει αναγνωρίσει το Κόσσοβο, όπως μεταξύ άλλων και η Ελλάδα, λόγω ενδυνάμει ανιστοιχίας της υπόθεσης με το Κυπριακό.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως η ρωσική εξωτερική πολιτική στη μεταψυχροπολεμική εποχή έχει συνέχεια, εξελίσσεται σταδιακά και χωρίς δραματικές αλλαγές. Να σημειωθεί ότι το 2000 όλες οι ρωσικές αντιδράσεις σχετικά με την ανατροπή του Milosevic, έφεραν όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ρωσικής προσέγγισης από το 1993.⁶

⁶ Σχετικά βλέπε: Δελτίο Τύπου του Σ.Α. των Η.Ε. σχετικά με την απόρριψη του Ψηφίσματος που είχε προτείνει η Ρωσία για την καταδίκη της μονομερούς χρήσης βίας ως παραβίαση του Χάρτη των Η.Ε.,

<http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990326.sc6659.html>

3.2: Τα Ρωσικά Συμφέροντα στα Βαλκάνια

3.2.α. Τα Παραδοσιακά/Ιστορικά Συμφέροντα

Όπως είδαμε, τόσο η Ρωσική Αυτοκρατορία, όσο και η Σοβιετική Ένωση θεωρείται ότι είχαν ιστορικά συμφέροντα στην Βαλκανική και επεδίωκαν πάντα μια ενεργή πολιτική στην περιοχή για να τα διατηρήσουν. Εξ αυτού συνάγεται εύλογα ότι και η Ρωσική Ομοσπονδία θα έπραττε ομοίως για να τα διατηρήσει, υπό την προϋπόθεση ότι θα παρέμενε υπερδύναμη και ως εκ τούτου θα ήταν σε θέση. Τουναντίον, όμως, όπως είδαμε, η Ρωσία επέδειξε αδυναμία συνέχισης αυτής της πολιτικής της μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, η οποία έγινε ιδιαίτερος αισθητή κατά τον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας. Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι έπαψαν να υφίστανται ρωσικά συμφέροντα στα Βαλκάνια. Ανακύπτει, όμως, το ζήτημα του προσδιορισμού των παραδοσιακών αυτών συμφερόντων, του αν διατηρούνται ακόμα και του πώς εξυπηρετούνται στο πλαίσιο της σημερινής ευρύτερης ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.

Καταρχάς, παλαιόθεν η περιοχή των Βαλκανίων συνόρευε με την ρωσική αυτοκρατορική και μετέπειτα την σοβιετική επικράτεια, συνεπώς η επέκταση του ελέγχου της Ρωσίας στα Βαλκάνια και η σταθερότητα της περιοχής σχετίζονταν με τη διαφύλαξη των νότιων και δυτικών συνόρων της και την προώθηση των οικονομικών της συμφερόντων στην άμεση περιφέρειά της, η οποία νοούταν ως χώρος επέκτασης των ζωτικών της συμφερόντων. Ωστόσο, η οικονομική σημασία των Βαλκανίων δεν ήταν μεγάλη σε σχέση με την στρατηγική τους σημασία. Δεν είναι τυχαίο ότι η χερσαία εισβολή στην Ουκρανία (μέλος ΕΣΣΔ) επιχειρήθηκε μέσω Ρουμανίας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Έτσι, λοιπόν, τα κράτη της περιοχής αποτελούσαν ανάχωμα στην επέκταση παλιότερα της Αυστρο-Ουγγαρίας και μετέπειτα της Γερμανίας στα Βαλκάνια και την Νοτιοανατολική Ευρώπη. Συνεπώς, η επέκταση των ρωσικών συμφερόντων στα Βαλκάνια επιδιωκόταν να λειτουργήσει

πρακτικά και στις δύο αυτές περιόδους της Αυτοκρατορικής Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης, ως ανάσχεση της επέκτασης των αντιτιθέμενων συμφερόντων στην περιοχή.

Σήμερα, τα ρωσικά σύνορα έχουν αποτραβηχτεί από την περιοχή. Με τη διάλυση της ΕΣΣΔ άλλαξε ο παγκόσμιος πολιτικός χάρτης. Τα Βαλκάνια δεν συνορεύουν με τη Ρωσία και δεν εντάσσονται πλέον στην άμεση περιφέρειά της, αλλά συνεχίζουν να έχουν στρατηγική σημασία ως χώρος για τα ρωσικά συμφέροντα, λόγω της σημασίας των Βαλκανίων ως ενεργειακός διάδρομος για τους ρωσικούς αγωγούς ενέργειας και την ανάσχεση ενεργειακών σχεδίων αντιτιθέμενων συμφερόντων που δύναται να πλήξουν τα ρωσικά οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή και την Ευρώπη.

Κινητήριος δύναμη, τώρα, κάθε ρωσικής ενέργειας στην περιοχή ήταν η επιδίωξη να αποκτήσει έξοδο στα θερμά νερά της Μεσογείου. Η Ρωσία επιδίωκε να διασφαλίσει την ελεύθερη διέλευση των εμπορικών της πλοίων από τα Στενά και να εξαγάγει παγκοσμίως τα αγροτικά της -κυρίως- προϊόντα αποφεύγοντας να πληρώνει δασμούς. Επομένως, ο απώτερος στόχος της ήταν να κερδίσει τον έλεγχο της Κωνσταντινούπολης και των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Κάτι, όμως, που αντιτιθόταν στα συμφέροντα των άλλων μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή, τα οποία δεν μπόρεσε να υπερκεράσει, όπως έδειξε η ιστορία. Ως εκ τούτου, μπορεί ο στόχος αυτός να μην ευοδώθηκε, αλλά εξηγεί κάθε ρωσική ενέργεια στην περιοχή.

Έτσι, η Ρωσική Αυτοκρατορία πολέμησε ενάντια στους Οθωμανούς και υπέρ των υποδουλωμένων εθνών των Βαλκανίων πολλακίς κατά τον 19^ο αιώνα, πάντα υπερασπιζόμενη και προωθώντας πρωτίστως τα ρωσικά συμφέροντα στην περιοχή. Και άπαξ άμεσα δεν μπορούσε να πετύχει το στόχο της, να κυριαρχήσει δηλαδή στα Στενά, επεδίωκε να διατηρεί ένα επωφελές καθεστώς υπέρ της και όχι υπέρ κάποιας άλλης μεγάλης δύναμης στην περιοχή, μέσω της διατήρησης της αδυναμίας της οθωμανικής

αυτοκρατορίας που ήλεγχε τα Στενά ή έμμεσα κερδίζοντας επιρροή στα νεοδημιουργηθέντα κράτη από τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ως απόρροια της δράσης της στην περιοχή καλλιέργησε και κοινές ιστορικές μνήμες με τους λαούς των Βαλκανίων. Εντούτοις, η αυτοκρατορική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια δεν συνέπλεε πάντα με τα συμφέροντα των Βαλκανικών κρατών. Μάλιστα, επί παραδείγματι, είχε ως αποτέλεσμα να διαταραχτεί η ισορροπία ισχύος στην περιοχή των Βαλκανίων μεταξύ των νέο-σχηματισθέντων κρατών, όταν με την Συνθήκη του Σαν Στεφάνο δημιουργήθηκε η Μεγάλη Βουλγαρία και περιορίστηκαν οι φιλοδοξίες των Σέρβων και των Ελλήνων στη Μακεδονία. Γεγονός, που καταδεικνύει τον πραγματισμό της ρωσικής αυτοκρατορικής εξωτερικής πολιτικής, ο οποίος όταν τα ρωσικά συμφέροντα το υπαγόρευαν λειτούργησε ενάντια σε εκείνα των φιλικά προσκείμενων κρατών της περιοχής, όπως κυρίως η Σλαβική και Ορθόδοξη Σερβία και η Ορθόδοξη Ελλάδα. Παρά ταύτα, η ομοψυχία μεταξύ των λαών διατηρήθηκε και κατά την σοβιετική περίοδο και μέχρι σήμερα, αν και δεν έχει επηρεάσει την χάραξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στην Βαλκανική, η οποία είχε πάντα πραγματιστικό χαρακτήρα. [Headley James, ό.π. σελ. 11 - 19]

Αντίστοιχα, η ελληνο-ρωσική επαναπροσέγγιση, που ξεκίνησε το 2006 με την υπογραφή μεταξύ Ελλάδος και Ρωσίας της συμφωνίας για τον Burgas-Alexandroupolis και συνεχίστηκε το 2007 με την αγορά στρατιωτικού εξοπλισμού, συγκεκριμένα ρώσικων μεταγωγικών (παρα του ότι η Ελλάδα είναι κράτος – μέλος του NATO), την κοινή στρατιωτική άσκηση των δύο χωρών στο Αιγαίο και τη συμφωνία για τον South Stream το 2008 δεν βασίστηκε παρά σε ρεαλιστικές αναγνώσεις συμφέροντος. [Aristotle Tziampiris, 2009, σελ. 10 - 13]

Κατά τη Σοβιετική περίοδο, τόσο η οικονομική και στρατηγική σημασία των Βαλκανίων πέραν της σύνδεσής τους με την στρατηγική εξόδου της Ρωσίας προς την Μεσόγειο, όσο και η σημασία των Στενών, αυξήθηκαν. Το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου

απέδειξε ότι οι Σοβιετικοί είχαν υποτιμήσει τα Βαλκάνια, καθώς οι Γερμανοί εισέβαλαν στην Ουκρανία μέσω της Ρουμανίας, κάτι που σήμαινε πως τα Βαλκάνια θα μπορούσαν να αποτελέσουν έδαφος για επίθεση από ξηράς, όπως και τα Στενά για επίθεση δια θαλάσσης. Επίσης, όταν αναπτύχθηκε ο σοβιετικός στόλος, η σημασία των Στενών αυξήθηκε ως έξοδος του στόλου της Μαύρης Θάλασσας, αλλά, μειώθηκε με την άνοδο της αεροπορίας και των πυρηνικών που διέδρυναν και ενέτειναν τις απειλές για την ΕΣΣΔ. Οι Σοβιετικοί προσπαθούσαν να αποσοβήσουν την εγκατάσταση πυρηνικών από τους νατοϊκούς στη Τουρκία, θεωρώντας πως είναι το μαλακό της υπογάστριο (βλ. κρίση των πυραύλων της Κούβας). Η νίκη επί των Γερμανών εξασφάλισε επιρροή στον Στάλιν στα Βαλκάνια, την οποία εξαργύρωσε εντάσσοντας την Γιουγκοσλαβία, την Βουλγαρία, την Ρουμανία και την Αλβανία στο κομμουνιστικό στρατόπεδο, κερδίζοντας, έτσι, πρόσβαση στην Αδριατική. Επίσης, οι σοβιετικοί απομυζούσαν κεφαλαιουχικά αγαθά από τους Βαλκάνιους συμμάχους τους. Σταδιακά, οι Βαλκάνιοι κομμουνιστές αποχώρησαν από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας και ακολούθησαν το δικό τους δρόμο προς τον κομμουνισμό, πλην της Βουλγαρίας, η οποία εφοδίαζε με αγροτικά προϊόντα της χώρας του ανατολικού μπλοκ μέσω του Συμβουλίου Οικονομικής Αλληλοβοήθειας (ΚΟΜΕΚΟΝ). [Headley James, ό.π., σελ. 19 - 22]

Εν προκειμένω, η ιδεολογική σύμπλευση των βαλκανικών κρατών με τους Σοβιετικούς (έστω και με τις όποιες διαφορές προέκυψαν στις προσεγγίσεις) ενέτεινε το αίσθημα ομοψυχίας μεταξύ των λαών. Ακόμα και κατά την περίοδο του Τίτο που η Γιουγκοσλαβία αποστασιοποιήθηκε από την επίσημη γραμμή των χωρών του Συμφώνου της Βαρσοβίας και διατηρούσε ελάχιστες σχέσεις με την ΕΣΣΔ, οι ιστορικές μνήμες και η ομοψυχία των λαών των Βαλκανίων με τους Ρώσους διατηρήθηκαν.

Συμπερασματικά, πρώτον, η ιστορία δείχνει ότι οι Ρώσοι παραδοσιακά εμπλέκονται στις βαλκανικές υποθέσεις θεωρώντας τα Βαλκάνια σημαντικά για τη ρωσική ασφάλεια και επέκταση της ισχύος του κράτους. Δεύτερον, ανέκαθεν είχαν μια αίσθηση καθήκοντος

απέναντι στα Σλαβικά και Ορθόδοξα έθνη της περιοχής, αλλά πάντα κυριαρχούσαν τα ρωσικά συμφέροντα, δηλαδή ο πραγματισμός.

Βέβαια, η ρωσική βαλκανική πολιτική απέτυχε ως προς τον στόχο της να κερδίσει αρκετή επιρροή και να διαφυλάξει τα συμφέροντά της σχετικά με τα Στενά. Η Ρωσία δεν κέρδισε ποτέ μέσω της βαλκανική πολιτικής της τον έλεγχο των Στενών, ούτε απέτρεψε το να δεχτεί επιθέσεις μέσω των Στενών. Αντιθέτως, μη μπορώντας να εκπληρώσει τις δεσμεύσεις της απέναντι στα κράτη των Βαλκανίων, όποτε χρειάστηκε να προστατεύσει τα συμφέροντά της στα Στενά, σύρθηκε σε πόλεμο. Οι εχθροπραξίες με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και μετέπειτα την Τουρκία κόστισαν στην Ρωσία σε ανάπτυξη και την αποδυνάμωσαν μακροπρόθεσμα, χωρίς να αποδώσουν τα προσδοκώμενα οφέλη. Ως εκ τούτου, η τσαρική Ρωσία υπέστη απώλειες ασκώντας μια κατηγορηματική εξωτερική πολιτική -ηγέτιδας δύναμης- που δεν μπορούσε να υποστηρίξει. [Headley James, ό.π., σελ22 - 24]

Υπό αυτό το σκεπτικό, σοφά η σοβιετική Ρωσία δεν εξαπλώθηκε στα Βαλκάνια, καθώς έπασχε, ήδη, από υπερεξάπλωση. Τα Βαλκάνια, έτσι, δεν βίωσαν την μήνη των σοβιετικών, όπως επί παραδείγματι οι Τσεχοσλοβάκοι και δεν έχουν μνήμες καταπίεσης, αλλά στον αντίποδα της επικρατούσας αντίληψης -ότι η Σερβία, για παράδειγμα, ήταν πάντα πιστός σύμμαχος των Ρώσων και ότι οι Ρώσοι είναι αδελφοί των Βαλκάνιων Σλάβων και Ορθόδοξων-, ελάχιστες σχέσεις διατήρησε η Γιουγκοσλαβία με την ΕΣΣΔ καθ' όλη τη διάρκειά της (1917-1990). Μάλιστα, η ιστορία μας διδάσκει, ότι τόσο οι Σέρβοι όσο και οι Ρώσοι έπρατταν πάντα με γνώμονα ο καθένας το δικό τους συμφέρον, τα οποία δεν συνέπλεαν πάντα. [Headley James, ό.π., σελ. 24 - 27]

Ομοίως και στη σύγχρονη ρωσική εξωτερική πολιτική, ο πραγματισμός υπερέχει στην σχεδίαση και άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Επομένως, η θεωρία του Samuel Huntington (Clash of Civilizations) για τον Παν-ορθόδοξο σλαβισμό δεν επιβεβαιώνεται

ιστορικά σε αυτές τις δύο περιόδους, ούτε στην κρίση του Κοσσόβου. [Headley James, ό.π. σελ.50 - 52] Παράλληλα, η μειωμένη ισχύς, αν και ολοένα και αυξανόμενη (υπό προϋποθέσεις), εξηγεί γιατί η Ρωσία μεταψυχροπολεμικά δε διαδραμάτισε έναν πιο ενεργό ρόλο κατά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και μετέπειτα. Παρατηρείται δε, αντιστοιχία στην αύξηση της οικονομικής ισχύος της Ρωσίας και την επέκταση των συμφερόντων της/ την προσπάθεια ανάμειξης της στις διεθνείς υποθέσεις, η οποία επιβεβαιώνει τον πραγματιστικό χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής της μέχρι σήμερα.

Εν κατακλείδι, υφίστανται παραδοσιακά συμφέροντα της Ρωσίας στην περιοχή των Βαλκανίων, αλλά δεδομένων

α) της συγκριτικής ισχύος του κράτους σε διεθνές επίπεδο, η οποία είναι αισθητά περιορισμένη και δεν επιτρέπει την διατήρηση μιας πολιτικής ηγέτιδας δύναμης

β) του ότι τα σύνορα του σημερινού κράτους έχουν αποτραβηχτεί από την περιοχή και του ότι τον ρόλο των Βαλκανίων στην ρωσική ασφάλεια και ζώνη επέκταση ισχύος έχουν πάρει οι χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών και

γ) της παραδοσιακής υπεροχής του στοιχείου του πραγματισμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής, που υπερκερνά την αίσθηση καθήκοντος και την ομοψυχία με τα Σλαβικά και Ορθόδοξα έθνη της περιοχής

συμπεραίνουμε πως τα παραδοσιακά αυτά συμφέροντα δεν είναι τόσο ισχυρά, ώστε η Ρωσική Ομοσπονδία να επιδιώξει να τα προασπίσει, καταρτίζοντας μια αυτόνομη και ισχυρή βαλκανική πολιτική. Παρακάτω, θα δούμε, όμως, πώς επιδρούν σε αυτό οι νέες συνθήκες και η ανάκαμψη της Ρωσίας.

3.2.β. Τα Σύγχρονα Συμφέροντα

Με τη διάσπαση της ΕΣΣΔ, τα σύνορα της Ρωσίας αναδιαμορφώνονται και αποτραβιούνται από τα Βαλκάνια. Άμεση ζώνη επέκτασης των συμφερόντων της και ζώνη ασφαλείας της Ομοσπονδίας γίνεται ο πρώην σοβιετικός χώρος, οι χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ). Έτσι, η γεωγραφική πραγματικότητα αλλάζει και η Ρωσία δεν έχει μεγάλα άμεσα συμφέροντα, άρα ούτε σημαντικές απώλειες από τον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας. Το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων του πολέμου κατέφυγε στην Ευρώπη, η οποία ως συνορεύουσα κινδύνευε περισσότερο από τυχόν διάχυση της αστάθειας και των εχθροπραξιών. Ενώ, οι δασμολογικές κυρώσεις στη Σερβία και οι επιπτώσεις του πολέμου στο διμερές εμπόριο με την Ρωσία ήταν μικρές, καθώς οι εμπορικές σχέσεις των δύο μερών ήταν μικρής εμβέλειας λόγω της πολιτικής του Τίτο, όχι όμως αμελητέες. Αντίστοιχα και στην περίπτωση της διακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου το 2008, είδαμε πως η Ρωσία αντέδρασε μεν, αλλά δια της οδού του διεθνούς δικαίου, παρόλα αυτά δεν έχει αναγνωρίσει ακόμη το Κόσσοβο ως κράτος. Αλλά, πέραν των άμεσων οικονομικών συμφερόντων, υφίστανται και σημαντικά στρατηγικά συμφέροντα της Ρωσίας στην περιοχή.

ι. Στρατηγικά Συμφέροντα στα Βαλκάνια

Όπως είδαμε, παρόλο που δεν είναι Ανατολική Ευρώπη, Καύκασος ή Κεντρική Ασία, τα Βαλκάνια είναι μείζονος σημασίας για την ρωσική ασφάλεια: α) για τη διαφύλαξη των

συμφερόντων της Ρωσίας στα Στενά, β) για την αποφυγή χερσαίας επίθεσης εναντίον της Ρωσίας και γ) για την ανάσχεση της ανάπτυξης αντιτιθέμενων συμφερόντων στην περιοχή.

Πράγματι, ακόμη και σήμερα, όσο εξασθενεί η συμμαχία με την Ουκρανία και η ρωσική ακτογραμμή στην Μαύρη Θάλασσα χρειάζεται περιφρούρηση, τα Στενά και δη τα Βαλκάνια έχουν ρόλο και σημασία για την ρωσική ασφάλεια. Όμως, στην εποχή των πυρηνικών και της αεροπορίας μια επίθεση δια θαλάσσης μπορεί να αντιμετωπιστεί και με άλλους τρόπους. Επομένως, σήμερα η στρατηγική τους σημασία έχει μάλλον περισσότερο οικονομικό χαρακτήρα. Και δεδομένου ότι η αιχμή του δόρατος της εξωτερικής πολιτικής για την επανισχυροποίηση του κράτους είναι η ενέργεια και γενικότερα η οικονομική ανάκαμψη, τα συμφέροντα αυτά είναι στρατηγικής σημασίας και λογίζονται ως στρατηγικά.

Επίσης, καθότι έχουν αλλάξει τα σύνορα της Ρωσίας, το ενδεχόμενο χερσαίας επίθεσης μέσω των Βαλκανίων έχει αποκλειστεί. Ισχύει, όμως, η σημασία της περιοχής ως χώρος ανάπτυξης και/ή ανάσχεσης αντιτιθέμενων συμφερόντων.

ii. Οικονομικά Συμφέροντα στα Βαλκάνια

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η Ρωσία εμπλέκεται ολοένα και περισσότερο στις πρώην κρατικές βιομηχανίες των βαλκανικών κρατών που ιδιωτικοποιούνται. Ιδίως στην βαριά βιομηχανία, στην βιομηχανία όπλων, τις επικοινωνίες και την ενέργεια, αναπτύσσοντας σημαντικά οικονομικά συμφέροντα.

Ειδικά οι πωλήσεις όπλων έχουν την ιδιότητα να αποσταθεροποιούν την περιοχή και συνιστούν ζήτημα αντιπαράθεσης σχετικά με το Κυπριακό. Επιπλέον, η ενεργειακή εξάρτηση της πλειοψηφίας των βαλκανικών κρατών από τους ρωσικούς ενεργειακούς πόρους είναι ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα τρωτότητας των κρατών αυτών σε ρωσικό έλεγχο. Ενώ, για την Ρωσία από την άλλη τα Βαλκάνια αποτελούν μια σημαντική αγορά ενέργειας. Επίσης, τα Βαλκάνια αποτελούν το μοναδικό δυνητικό χερσαίο ενεργειακό διάδρομο για τη διαμετακόμιση πετρελαίου και φυσικού αερίου από την Κασπία, με σκοπό να μειωθεί η ευρωπαϊκή ενεργειακή εξάρτηση από την Ρωσία. Άρα, συνιστούν επιπροσθέτως ένα χώρο ζωτικής σημασίας για τη Ρωσία, ως προς την ανάσχεση ενεργειακών projects αντιτιθέμενων στα ρωσικά συμφέροντα.

Συνάμα, τυχόν περιορισμοί που επιβάλλει η Τουρκία -όσο αφορά τις διελεύσεις από τα Στενά για περιβαλλοντικούς λόγους-, επηρεάζουν σημαντικά τα ρωσικά εμπορικά συμφέροντα, ιδιαίτερος σε ότι αφορά τις μεταφορές ενέργειας από την Κεντρική Ασία και την ανάπτυξη του ενεργειακού τομέα της Κεντρικής Ασίας. Αυτό το ζήτημα υπήρξε αφορμή για το σχέδιο του Αγωγού Burgas-Alexandroupolis και συνδέει την σημασία των Βαλκανίων με την ρωσική πολιτική και τα ρωσικά συμφέροντα στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία. [Headley James, ό.π. σελ 55 - 56]

iii. Γεωστρατηγικά Συμφέροντα στα Βαλκάνια

Στο μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα, οι επίδοξοι ή ανερχόμενοι περιφερειακοί ηγεμόνες θα προσπαθήσουν να βρουν συμμάχους σε άλλες κοντινές περιφέρειες και να επεκτείνουν έτσι την επιρροή τους σε περιοχές πέραν της ζώνης ασφαλείας τους, όπου εδράζονται αντιτιθέμενα συμφέροντα. Ως εκ τούτου τα Βαλκάνια, ο Καύκασος και η Κεντρική Ασία

διασυνδέονται λόγω περιφερειακής αντιζηλίας. Τέτοιοι επίδοξοι περιφερειακοί ηγεμόνες είναι η Τουρκία και το Ιράν. [Headley James, ό.π., σελ 56] Ενώ, οι ΗΠΑ, η ΕΕ, η Κίνα, η Ρωσία και δευτερευόντως η Ινδία και η Βραζιλία είναι οι ανερχόμενες μεγάλες δυνάμεις που θα έρθουν αντιμέτωπες για να κυριαρχήσουν στο νέο μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα, το οποίο κρίνοντας από τον συσχετισμό των δυνάμεών τους, τείνει να γίνει πολυπολικό.

Συμπερασματικά, λοιπόν, η Ρωσία έχει πληθώρα -ελαφρώς διαφοροποιημένων- αλλά τόσο παραδοσιακών, όσο και σύγχρονων συμφερόντων στα Βαλκάνια. Προς το παρόν οι εξαγωγές ενέργειας, οι οικονομικοί δεσμοί που συνάπτει με τα Βαλκανικά κράτη και η διπλωματία των αγωγών φαίνεται να της εξασφαλίζουν τους πολύτιμους χρηματικούς πόρους για την εσωτερική της ανασυγκρότηση. Όμως, η πολιτική της αυτή, δεν της εξασφαλίζει παρά, ίσως μακροπρόθεσμα και σίγουρα όχι με ασφάλεια, την επικράτηση των συμφερόντων της στην περιοχή, καθώς η ΕΕ και κατ' επέκταση οι ΗΠΑ κατέχουν τον πρώτο λόγο και τα περισσότερα ερείσματα.

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

3.3: Η ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια από το 2000 και εντεύθεν

Εκ των ανωτέρω συνάγεται, ότι τα ρωσικά συμφέροντα στα Βαλκάνια έχουν να κάνουν με την επέκταση της ρωσικής επιρροής σε έναν χώρο όπου παραδοσιακά είχε δεσμούς με τη Ρωσία, ως τρόπος εξισορρόπησης αντιπθέμενων στα ρωσικά συμφερόντων, όπως τα αντιλαμβάνεται η ρωσική πλευρά, όπως επί παραδείγματι την επέκταση του NATO στην περιοχή. Η επέκταση της ρωσικής επιρροής επιτυγχάνεται μέσω της προώθησης των ρωσικών ενεργειακών συμφερόντων στην περιοχή της Νοτιο – Ανατολικής Ευρώπης. Παράλληλα, οι ενεργειακές συμφωνίες αποτελούν συνήθως προπομπό για τη σύναψη και άλλων εμπορικών συμφωνιών, όπως οι πωλήσεις στρατιωτικού εξοπλισμού. Συνάμα, τα Βαλκάνια αποτελούν δρόμο στρατηγικής σημασίας για τον ενεργειακό ανεφοδιασμό της Ευρώπης και πιο συγκεκριμένα, πιθανή εναλλακτική οδό -παρακαμπτήρια της Ρωσίας- για την τροφοδοσία της Ευρώπης με αέριο και πετρέλαιο, όπως παραδείγματος χάριν από την Κασπία. Αλλά πέραν της διασφάλισης της ευρωπαϊκής αγοράς και του ρόλου της Ρωσίας ως εγγυήτριας δύναμης της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας, τα Βαλκάνια αποτελούν και μία εναλλακτική αγορά ενέργειας, διόλου αμελητέα για τους Ρώσους. Παράλληλα, η αύξηση της ρωσικής ναυτικής παρουσίας στη Μεσόγειο στο μέλλον, πιθανώς να αυξήσει τη σημασία της Νοτιο – Ανατολικής Ευρώπης για τα ρωσικά συμφέροντα, ως έξοδος προς τη Μεσόγειο.

Εν προκειμένω, σημαντικό πάτημα στην περιοχή για τη Μόσχα αποτελεί η Σερβία, της οποίας η απόσταση από τη Δύση τόσο σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο αποδοχής από την κοινή γνώμη είναι ακόμα μεγάλη. Σε αυτό συντελούν καθοριστικά οι πρόσφατες εχθρικές ιστορικές μνήμες του σερβικού λαού προς τις χώρες μέλη του NATO που συμμετείχαν στους βομβαρδισμούς κατά τον πόλεμο του Κοσόβου. Θεωρείται δύσκολο, αν όχι αμφίβολο, το αν και πότε θα καλυφθεί αυτή η απόσταση με τη Δύση, δεδομένου ότι προς το παρόν τα σερβικά συμφέροντα δε φαίνεται να συγκλίνουν με τα δυτικά, τουλάχιστον όχι σε τέτοιο βαθμό, ώστε να επιδιώκεται συστηματικά και από το

σύνολο του πολιτικού φάσματος η μεταστροφή του κλίματος. [Smith, Mark A., 2008, σελ] Μολαταύτα, η Σερβία παρακολουθεί τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης των πρώην Γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών και προηγουμένως των λοιπών βαλκανικών κρατών, όντας σε διάλογο με την ΕΕ για την αργή πορεία ενδεχόμενης ένταξής της. Συγχρόνως, συναλλάσσεται κυρίως με τη Ρωσία από την οποία, μάλιστα, δανείστηκε πρόσφατα οκτακόσια εκατομμύρια δολάρια για τον εκσυγχρονισμό του σιδηροδρομικού της δικτύου, ενώ αναμένεται να δανειστεί ξανά στο μέλλον ποσό περί του ενός και πλέον δις δολαρίων για την σταθεροποίηση του προϋπολογισμού της.⁷ Άλλωστε, η Σερβία και το Μαυροβούνιο αποτελούν, μεταξύ όλων των Βαλκανικών κρατών, ιστορικά, τους πιο μακροπρόθεσμους συμμάχους της Ρωσίας, οι οποίοι μέχρι σήμερα λειτουργούν ως όχημα των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή.

Οι βαλκανικές χώρες στο σύνολό τους, τώρα, είναι είτε σε τροχιά σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, είτε είναι ήδη μέλη της. Ωστόσο, η μεγάλη ενεργειακή τους εξάρτηση από την Ρωσία συνιστά πρόσφορο έδαφος για ενεργειακή και γενικότερα οικονομική συνεργασία.

Είναι γεγονός, πως κατά τη δεκαετία του 90' οι μεταβατικές κυβερνήσεις του Μπόρις Γέλτσιν απώλεσαν την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης στον κόσμο σχεδόν ολοκληρωτικά. Επί Προεδρίας Πούτιν, όμως, η Ρωσία ανέκτησε περίοπτη θέση στην περιφέρειά της και μια εν δυνάμει ανταγωνιστική θέση στο διεθνές στερέωμα, ανακτώντας έτσι και ένα μέρος της παλιάς της αίγλης. Η Μόσχα, λοιπόν, μπορεί να μην έχει -και να μην μπορούσε να διατηρήσει, αν είχε- τον πλήρη έλεγχο της περιοχής, τουναντίον παραχωρεί στους τομείς όπου δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τη Δύση την πρωτοβουλία στη τελευταία.

⁷ "Russia Agrees \$800 Mln Serbia Loan", Ria Novosti, 11/01/2013, at

http://en.rian.ru/business/20130111/178709686/Russia_Agrees_800_Mln_Serbia_Loan_.html

Επικεντρώνεται, ωστόσο, στην ανάπτυξη οικονομικών δεσμών και στη διείσδυση στον ενεργειακό και όχι μόνο τομέα των βαλκανικών κρατών, ποικιλοτρόπως, γεγονός που επιβεβαιώνει την ανάπτυξη των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή των Βαλκανίων και δημιουργεί δυναμικές σχέσεις με ερευνητικό ενδιαφέρον.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Βιβλιογραφία

Headley James, “Russia and the Balkans, Foreign Policy from Yeltsin to Putin”, Columbia University press, New York, 2008, at
http://www.google.gr/books?hl=el&lr=&id=3_7G6u_fmPEC&oi=fnd&pg=PP14&dq=Russian+Foreign+Policy+Concept+2008+balkans&ots=DZJ3RTPytO&sig=fpBX97eHsPIJaOhrL12vIjV87ik&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Headley James, ό.π., σελ. 1 - 4

Headley James, ό.π., σελ. 4 – 8

Σχετικά βλέπε: Δελτίο Τύπου του Σ.Α. των Η.Ε. σχετικά με την απόρριψη του Ψηφίσματος που είχε προτείνει η Ρωσία για την καταδίκη της μονομερούς χρήσης βίας ως παραβίαση του Χάρτη των Η.Ε., <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990326.sc6659.html>

Smith, Mark A., “Russian Energy Interests in the Balkans”, Defense Academy of the United Kingdom, March 2008

“Russia Agrees \$800 Mln Serbia Loan”, Ria Novosti, 11/01/2013, at
http://en.rian.ru/business/20130111/178709686/Russia_Agrees_800_Mln_Serbia_Loan_.html

Headley James, ό.π., σελ. 11 – 19

Headley James, ό.π., σελ. 19 – 22

Aristotle Tziampiris, “GREEK FOREIGN POLICY AND RUSSIA: Political Realignment, Civilizational Aspects and Realism”, 2009, p. 10 - 13

Headley James, ό.π., σελ. 22 - 24

Headley James, ό.π., σελ. 24 - 27

Headley James, ό.π., σελ. 50 - 52

Headley James, ό.π., σελ. 55 - 56

Headley James, ό.π., σελ. σ. 56

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Κεφάλαιο 4^ο: Ο παράγοντας ενέργεια

4.1: Ο ρόλος της Ενέργειας στη Σύγχρονη Ρωσική Εξωτερική Πολιτική

Η ενέργεια κατέχει κεντρικό ρόλο στη σύγχρονη ρωσική εξωτερική πολιτική. Παρότι οι γενικές αρχές, οι αξίες και οι στόχοι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, όπως αποκρυσταλλώθηκαν το 1993, δεν έχουν μεταβληθεί μέχρι σήμερα, ο τρόπος πραγμάτωσης της εξωτερικής πολιτικής από τον Πούτιν φέρει ένα χαρακτηριστικό που δεν παρατηρούνταν προηγουμένως και μπορεί να εκληφθεί ως αλλαγή ως προς τον τρόπο επιδίωξης των ίδιων στόχων. Εκμεταλλευόμενος τη δυναμική που προσέφεραν οι πρώτες μεταρρυθμίσεις του Primakov, ο τότε νεο-εκλεγείς Πρόεδρος Πούτιν υλοποίησε την στρατηγική του Koryzen στηριζόμενος κυρίως στις εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων.

Στην πραγματικότητα η αλλαγή δεν έλαβε χώρα επί Πούτιν, όμως η έμφαση στην ενέργεια και οι πρώτες επιτυχίες που άρχισαν να εμφανίζονται την περίοδο της διακυβέρνησής του δημιουργούν μια αίσθηση αλλαγής στη Ρωσία από το 2003 και έπειτα και ορθώς, καθώς έκτοτε οι ρυθμοί ανάπτυξης της χώρας ήταν θετικοί και η επανεμφάνιση της Ρωσίας στο διεθνές γίνεσθαι μέσω της έντονης εμπορικής της δραστηριότητας θεαματική. Έτσι, ο ρόλος της ενέργειας στη ρωσική εξωτερική πολιτική κρίνεται ως μείζον. Η λογική της εκμετάλλευσης του πλούσιου σε υδρογονάνθρακες και πετρέλαιο υπεδάφους της και μάλιστα η χρήση των εξαγωγών ενεργειακών προϊόντων ως όχημα μεταφοράς των ρωσικών συμφερόντων στα κράτη – εισαγωγείς, αποτελούν μια ευφυή πρακτική.

Ο Πούτιν στήριξε την ενδυνάμωση της Ρωσίας στις οικονομικές και πολιτικές απολαβές από τις εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων. Το δυνατό εξαγωγικό προϊόν της χώρας, λόγω των πλούσιων αποθεμάτων και της μεγάλης ζήτησης, το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο,

απέδωσαν γρήγορα σημαντικούς πόρους στα ρωσικά κρατικά ταμεία. Αυτό, διότι το κράτος διατηρούσε τον έλεγχο επί των μεγαλύτερων εταιριών ενέργειας.

Παράλληλα, στην επιτυχία της πρακτικής αυτής, δηλαδή την οικονομική ενίσχυση και πολιτική ενδυνάμωση της Ρωσίας, συνέβαλε η μείωση των παγκόσμιων ενεργειακών αποθεμάτων. Οι έντονοι ρυθμοί εκβιομηχάνισης ολοένα και αυξάνουν την κατανάλωση ενέργειας παγκοσμίως. Τα παγκόσμια αποθέματα ορυκτού πλούτου, ωστόσο, λιγοστεύουν και η ανθρωπότητα βρίσκεται αντιμέτωπη με την έκλειψή τους κάποια στιγμή στο ορατό μέλλον. Το γεγονός αυτό αυξάνει τη σημασία της κατοχής ορυκτού πλούτου. Η αύξηση της ζήτησης σημαίνει την αύξηση της τιμής των ενεργειακών προϊόντων, λόγω σπανιότητας. Έτσι, η Ρωσία ως τρίτο κράτος στον κόσμο σε αποθέματα πετρελαίου και έβδομο σε φυσικό αέριο, αναδεικνύεται σε σημαντική εξαγωγική ενεργειακή δύναμη.

Η φύση, τώρα, της ενέργειας, το ότι συνδέεται δηλαδή με πληθώρα κεντρικών οικονομικών δραστηριοτήτων για την λειτουργία ενός κράτους, προσδίδει στην εξάρτηση από ενεργειακούς πόρους πολιτικές προεκτάσεις. Το πετρέλαιο κινητοποιεί την πολεμική μηχανή ενός κράτους. Ο στρατιωτικός εξοπλισμός, πλοία, αεροπλάνα και άρματα μάχης ακινητοποιούνται ελλείψει καυσίμων. Τοιοιτοτρόπως η ενέργεια συνδέεται με την σκληρή ισχύ των κρατών. Επιπροσθέτως, ενέργεια χρειάζεται για να ζεσταθούν τα νοικοκυριά, να δουλέψουν οι επιχειρήσεις και τα εργοστάσια, αλλά και για τις μετακινήσεις και τις μεταφορές. Με άλλα λόγια στην ενεργειακή ασφάλεια ένα κράτος στηρίζει την εύρυθμη και απρόσκοπτη λειτουργία του.

Ο όρος ενεργειακή ασφάλεια χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει το αναγκαίο ποσό ενέργειας που διαθέτει ένα κράτος για να λειτουργήσει, να τροφοδοτήσει δηλαδή επαρκώς τις κοινωνικές, οικονομικές και στρατιωτικές δραστηριότητές του. Αναλύοντας, τώρα τον όρο «Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια» θα μπορούσαμε να αναφέρουμε -πολύ γενικά-, πως αυτή δύναται να περιγραφεί ως το σύνολο των πολιτικών και νομικών ενεργειών της

Ε.Ε, που σκοπεύουν στην εξασφάλιση της απρόσκοπτης τροφοδοσίας της Ένωσης με τους απαραίτητους, για τις βασικές ανάγκες της, ενεργειακούς πόρους. Ένας από τους βασικούς σκοπούς αυτής της ευρωπαϊκής πολιτικής είναι η καταπολέμηση δημιουργίας μονοπωλίων ή/και ολιγοπωλίων ή η ελάττωση της επιρροής των ήδη δημιουργηθέντων επί των ενεργειακών εισαγωγών της Ένωσης (όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τη δεσπόζουσα θέση της Ρωσίας επί των ευρωπαϊκών εισαγωγών φυσικού αερίου). Ιδιαίτερα σε ότι αφορά το φυσικό αέριο, η Ε.Ε επιδιώκει τον ανωτέρω στόχο με δύο βασικές πολιτικές. Την πολιτική διαφοροποίησης των προμηθευτών της και την πολιτική διαφοροποίησης των διαμετακομιστών φυσικού αερίου προς την αγορά της.

Η Ευρώπη όντας πτωχή -στην πλειονότητα των κρατών που την απαρτίζουν- σε ενεργειακούς πόρους, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό και σε κάποιες περιπτώσεις κατ' αποκλειστικότητα στις εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από τη Ρωσία. Αντιστοίχως, όμως, και η Ρωσία απολαμβάνει από τη θέση του κυρίαρχου προμηθευτή ενέργειας της Ευρώπης τους οικονομικούς καρπούς αυτής της συνδιαλλαγής. Ως αποτέλεσμα, μεταξύ των δύο μερών δημιουργείται μια ισχυρή αλληλεξάρτηση. Η Ευρώπη χρειάζεται το ρωσικό πετρέλαιο και φυσικό αέριο και η Ρωσία το ευρωπαϊκό χρήμα για να τροφοδοτήσει την ανάπτυξη και ανασυγκρότηση της χώρας στο εσωτερικό της.

Ο κύριος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας είναι η ενεργειακά διψασμένη Ευρώπη. Το εβδομήντα πέντε τοις εκατό των εμπορικών συναλλαγών της Ρωσίας συνάπτεται με ευρωπαϊκές χώρες. Δεδομένου, όμως, ότι η καταναλωτική ισχύς της Ευρώπης μειώνεται σταδιακά τα τελευταία χρόνια και σύμφωνα με τις προβλέψεις θα συνεχίσει να μειώνεται, η Ρωσία καλείται να μειώσει το βαθμό εξάρτησής της από τις οικονομικές εισροές που προέρχονται από τις συναλλαγές της με την Ευρώπη, για να επιτύχει μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης. Παράλληλα, η εξάρτηση από τους πόρους που προέρχονται από την ενέργεια δεν επιτρέπει την ολοκλήρωση της αγοράς. Αυτό, προϋποθέτει την εξαγωγή προϊόντων προτιθέμενης αξίας σε μεγαλύτερο ποσοστό επί των συνολικών εξαγωγών της, δηλαδή να επιτύχει διαφοροποίηση στις εξαγωγές της, οι οποίες αποτελούνται κατά κύριο

λόγο από ενεργειακά προϊόντα. Σε μια αναπτυσσόμενη αγορά όπως η ευρωπαϊκή, όμως, τα προϊόντα αυτά έχουν χαμηλή ζήτηση. Συνεπώς, ενδείκνυται η στόχευση σε άλλες αγορές, αναπτυσσόμενες, ικανές να απορροφήσουν τα προϊόντα αυτά, όπως η κινεζική και η ινδική. [Mikhail Dmitriev, 2006, p.1-4]

Ωστόσο, ο ασιατικός προσανατολισμός της Ρωσίας ενέχει εμπόδια και κινδύνους. Και η ταχέως αναπτυσσόμενη Κίνα -με τις ιστορικά αντιφατικές και εν δυνάμει συγκρουσιακές σχέσεις με τη Ρωσία-, επιζητεί κυρίως ενεργειακούς πόρους, ενώ αποτελεί εν δυνάμει ανταγωνιστικό περιφερειακό και παγκόσμιο δρώντα. Γεγονός που περιορίζει τις προοπτικές συνεργασίας.

Παρόλα αυτά, η διατήρηση του μονοπωλιακού ρόλου της Ρωσίας ως προμηθευτή της ευρωπαϊκής ενεργειακής αγοράς διασφαλίζει τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για τη συνέχιση της ανάπτυξης. Η ενέργεια προβλέπεται να συνεχίζει να διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη ρωσική εξαγωγική δραστηριότητα και τη ρωσική εξωτερική πολιτική. Άλλωστε, λόγω της ολοένα και αυξανόμενης ζήτησης προϊόντων παγκοσμίως, αποτελεί κλειδί για τη διεύρυνση της Ρωσίας σε νέες αγορές.

Επιπλέον, όπως ελέχθη παραπάνω, η ρωσική επικυριαρχία στην ενεργειακή αγορά των Βαλκανίων δύναται και στόχος είναι να λειτουργήσει ανασχετικά σε ενεργειακά projects αντιτιθέμενων συμφερόντων. Αλλά, επίσης, τα Βαλκάνια αποτελούν μια προσοδοφόρα αγορά ενέργειας με υψηλό βαθμό εξάρτησης από τις παραδοσιακές μορφές ενέργειας και τις εισαγωγές από τη Ρωσία, που δεν αφήνει διόλου αδιάφορο το Κρεμλίνο.

4.2: Τα ρωσικά ενεργειακά συμφέροντα στα Βαλκάνια

Το βασικό μέλημα της Ρωσίας μεταψυχροπολεμικά όσον αφορά το χώρο των Βαλκανίων είναι η διατήρηση και επέκταση της επιρροής της στην περιοχή ώστε να εξισορροπήσει την επέκταση των αντιτιθέμενων ευρωπαϊκών και νατοϊκών συμφερόντων. Ο στόχος αυτός έγινε πιο εφικτός κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Πούτιν, οπότε η ισχύς της χώρας άρχισε να αυξάνεται. Κύριο μέσο για να επιτύχει αυτό το στόχο είναι η ενεργειακή της πολιτική που πραγματοποιείται μέσω της διπλωματίας των αγωγών (South stream, Burgas Alexandroupolis) [Mark A. Smith, 2008] και της διεξόδου στην ενεργειακή αγορά και τις οικονομικές δραστηριότητες των κρατών της περιοχής. Σαφώς, δεδομένης της γεωγραφικής θέσης των Βαλκανίων, ως χερσαίος διάδρομος διασύνδεσης της Ευρώπης με την ενεργειακά πλούσια Κασπία, η διασφάλιση της θέσης του κυρίαρχου προμηθευτή - και γιατί όχι και αποκλειστικού-, συνδέεται για τη Ρωσία με τη διατήρηση του μονοπωλιακού της χαρακτήρα ως χερσαίου προμηθευτή ενέργειας της Ευρώπης.

Σχετικά με τον South stream, πρόκειται για ένα ανταγωνιστικό εγχείρημα στον αμερικανικής εμπνεύσεως Nabuco που στόχο έχει την παράκαμψη του ουκρανικού σκοπέλου στην ενεργειακή τροφοδότηση της Ευρώπης. [Mark A. Smith, ό.π.] Στο πλαίσιο της δημιουργίας αυτού του αγωγού η Ρωσία ενδυναμώνει τη σχέση της και αυξάνει την επιρροή της στη Βουλγαρία, η οποία είναι πλέον μέλος της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ. Παράλληλα, συσφίγγει τις σχέσεις της και με την Σερβία, με την οποία διαπραγματεύεται προέκταση του αγωγού, ενώ η Gazprom κατέχει την πλειοψηφία των μετοχών της πετρελαϊκής εταιρίας ΝΙS και επενδύει στον εκμοντερνισμό του σερβικού ενεργειακού τομέα. Όσο αφορά τις ελληνο-ρωσικές σχέσεις με όχημα τον Burgas-Alexandroupolis, η Ρωσία διαπραγματεύτηκε με την κυβέρνηση Καραμανλή πέραν της αύξησης του όγκου εξαγωγών και μακροχρόνιων συμβολαίων ενέργειας και την πώληση στρατιωτικού εξοπλισμού. Ισχυρός σύμμαχος της Ρωσίας στην περιοχή είναι και το Μαυροβούνιο όπου

η Gazprom και η Lukoil έχουν κάνει μεγάλες επενδύσεις και πέραν του ενεργειακού τομέα, ρωσικές εταιρίες ενδιαφέρονται και επενδύουν στον τουρισμό, την οδοποιία και την βιομηχανία. [“Western Balkans Energy Infrastructure and Potential Analysis”, 2010]

Αλλά και αυτόνομα η σημασία της ενεργειακής αγοράς των Βαλκανίων για την Ρωσική ενεργειακή εξαγωγική δραστηριότητα είναι βαρύνουσας σημασίας καθώς ο όγκος των εξαγωγών στα Βαλκάνια αγγίζει τα εβδομήντα τρία δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ανά έτος, δηλαδή περίπου μισή φορά τον όγκο των ενεργειακών εξαγωγών προς την Ευρώπη. Αξίζει να σημειωθεί πως σε κάποιες περιπτώσεις πρώην Γιουγκοσλαβικών κρατών οι επενδύσεις στον ενεργειακό τους τομέα έγιναν ως αντάλλαγμα για παλαιότερες οφειλές της Ρωσίας. Επί παραδείγματι, το χρέος των εκατόν ογδόντα τριών εκατομμυρίων δολαρίων έναντι στη Σερβία σβήστηκε με την επένδυση εκατόν πέντε εκατομμυρίων δολαρίων για την κατασκευή του υδροηλεκτρικού εργοστασίου στο Djerdar της Σερβίας. Ενώ, αντίστοιχα, αποπληρωμή άλλων σοβιετικών χρεών προς το F.Y.R.O.M. θα γίνει μέσω της κατασκευής τεσσάρων αγωγών στην χώρα. [“Western Balkans Energy Infrastructure and Potential Analysis”, ό.π.]

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η ρωσική διείσδυση στην οικονομική δραστηριότητα των Βαλκανίων μέσω της ενέργειας είναι επιτυχής, αλλά όσο αφορά την πραγμάτωση του απώτερου στόχου της Ρωσίας, δηλαδή την αύξηση της επιρροής της στην περιοχή είναι αναγκαία η επέκταση της διείσδυσης αυτής και σε άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Το γεγονός ότι η ρωσική ανάπτυξη βασίζεται κατά κύριο λόγο στα έσοδα από τις εξαγωγές ενέργειας και δευτερευόντως στις εξαγωγές στρατιωτικού εξοπλισμού, συνιστούν περιοριστικό παράγοντα ως προς την δυναμική της συνέχισης και εμβάθυνσης της διείσδυσης και πολιτικής επιρροής της Ρωσίας στις χώρες αυτές. Άρα, η προώθηση των ρωσικών συμφερόντων στα Βαλκάνια άπτεται της συνέχισης των μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό τη χώρας. Η στασιμότητα ως προς τον εκσυγχρονισμό της ρωσικής οικονομίας υπονομεύει τους μακροπρόθεσμους στόχους της ρωσικής ομοσπονδίας. Ουσιαστικά, η αλλαγή τακτικής από τον Πούτιν υποσκάπτει το όραμα της εξωτερικής πολιτικής του.

Από πλευράς των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων, οι ενεργειακές υποδομές τους ήταν σχεδόν ανύπαρκτες μετά τον πόλεμο και ξεκίνησαν να προσελκύουν επενδύσεις στο πλαίσιο της πορείας ένταξης στην Ε.Ε. Εν τούτοις, οι προκλήσεις όσο αφορά την ενεργειακή τους πολιτική είναι κοινές με αυτές των υπόλοιπων βαλκανικών και των ευρωπαϊκών κρατών. Είναι αναγκαία η μείωση της ενεργειακής εξάρτησης από τη Ρωσία, η αύξηση της ενεργειακής αποτελεσματικότητας και η επέκταση της χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Σε επίπεδο νομοθεσίας η Κροατία έχει ενσωματώσει το κοινοτικό κεκτημένο, ενώ οι υπόλοιπες χώρες απέχουν από τα ευρωπαϊκά ενεργειακά και περιβαλλοντικά standards. Οι μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν είναι η βαριά εξάρτηση πετρελαίου και άνθρακα, ο μεγάλος βαθμός εξάρτησης των εισαγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, η υπανάπτυξη του τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η χαμηλή ενεργειακή αποτελεσματικότητα και η έλλειψη διασύνδεσης στην περιοχή. Η Ε.Ε. κατευθύνει τις χώρες αυτές να εγκαθιδρύσουν έναν ενιαίο και σταθερό ρυθμιστικό χώρο και πλαίσιο αγοράς, να προχωρήσουν σε διαφοροποίηση των εισαγωγών και στην επέκταση της ασφάλειας των προμηθειών τους. Η ενεργειακή ασφάλεια την περιοχής άπτεται της επιτυχίας της στρατηγικής διαφοροποίησης ενεργειακών προμηθευτών και της συμμετοχής κάθε χώρας σε ποικίλα ενεργειακά projects, για να επιτύχει τη μεγαλύτερη δυνατή διασύνδεση. [Τ. Tsakiris, 2010, σελ. 1-9]

Στην περίοδο Πούτιν, η σημαντικότερη διαμάχη της Ρωσίας με τη Δύση αφορά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου και εδράζεται στο βαλκανικό χώρο, αποδεικνύοντας τη σημασία που συνεχίζει να έχει για τα ρωσικά συμφέροντα. Στην περίπτωση του Κοσόβου η Ρωσία προέκρινε την μη ανάμειξη στα εσωτερικά του σερβικού κράτους, υποστηρίζοντας ότι τα αντιτιθέμενα μέρη έπρεπε να επιλύσουν τις διαφορές τους μόνα τους, μέσω διαλόγου μέχρι να καταλήξουν σε έναν αμοιβαία αποδεκτό συμβιβασμό. Το γεγονός ότι η Ρωσία δεν επενέβη στην περιοχή και αποδέχτηκε ουσιαστικά την κατάσταση χωρίς βέβαια να έχει αναγνωρίσει ακόμα το Κόσσοβο ως ανεξάρτητο κράτος, συνηγορεί και σε ένα βαθμό αποδεικνύει ότι η Ρωσία δεν είναι ακόμα σε θέση να επιδιώξει έναν πιο ενεργό ρόλο σε διεθνές επίπεδο πέραν της στενής της περιφέρειας. Χαρακτηριστική είναι η αντίδρασή της στην περίπτωση της Γεωργίας όπου

επενέβηκε κάνοντας χρήση της στρατιωτικής της ισχύος και αναγνωρίζοντας την ανεξαρτησία της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας. Η στάση της στην περίπτωση της Γεωργίας μπορεί να θεωρηθεί ως απάντηση στη Δύση για το Κόσσοβο. Να σημειωθεί, πως λόγω των αποσχιστικών τάσεων διαφόρων μερών της Ρωσικής Ομοσπονδίας με πρώτη την Τσετσενία, η Ρωσία αντιλήφθηκε την αλλαγή του status quo στα Βαλκάνια ως απειλή αναζωπύρωσης των αποσχιστικών τάσεων στο εσωτερικό της. [Rumer, Eugene B., σελ. 30 - 42]

Η Ρωσία ήρθε αντιμέτωπη με τη δύση δύο φορές την τελευταία εικοσαετία στα Βαλκάνια, όσο αφορά τον πόλεμο του NATO εναντίον της Σερβίας το 1999 και την κήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου το 2008. Στόχος της Ρωσίας είναι να συνεχίσει να διατηρεί τα συμφέροντά της στην περιοχή περιορίζοντας την αμερικανική επιρροή και αυξάνοντας την δική της μέσω της υποστήριξης που προσφέρει στη Σερβία σχετικά με το Κόσσοβο και τον ενεργειακών της project στην περιοχή, με κύριο την υλοποίηση του αγωγού South Stream. Ωστόσο η Ρωσία δεν αντιστέκεται στην ενσωμάτωση των κρατών της περιοχής των Βαλκανίων στην Ε.Ε. Ο Βασικότερος λόγος είναι η ρωσική αντίληψη ότι δεδομένης της στενής σχέσης της με τα κράτη των δυτικών Βαλκανίων και των οικονομικών και ενεργειακών τους δεσμών, τυχών ένταξη τους θα προσδώσει μεγαλύτερη επιρροή στη Μόσχα στις ευρωπαϊκές υποθέσεις. Από την άλλη πλευρά είναι προς συμφέρον και της Ε.Ε. να συνεργαστεί με τη Ρωσία στα δυτικά Βαλκάνια, διότι αυτό θα ενίσχυε τη σταθερότητα στην περιοχή. Βέβαια, αυτό θα εξαρτηθεί από την πορεία ένταξης των κρατών αυτών και ειδικά της Σερβίας στην Ε.Ε., τη σταθεροποίηση του Κοσόβου και της Βοσνίας Ερζεγοβίνης και την υλοποίηση του South Stream.

Σχετικά με την πορεία ένταξης, μετά την εισδοχή της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας το 2009 παρατηρείται στασιμότητα (κόπωση) ως προς την διαδικασία διεύρυνσης της Ένωσης. Αυτό οφείλεται στην αβεβαιότητα σχετικά με την θεσμική ολοκλήρωση και στο ότι τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων δεν έχουν σημειώσει σημαντική πρόοδο όσο αφορά τις οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις και δεν έχουν επιτύχει την απαιτούμενη

σταθερότητα, ώστε να πληρούν τα κριτήρια ένταξης. Από την άλλη σε περίπτωση που εκλείψει το δέλεαρ της ένταξης στην Ε.Ε. τα κράτη των δυτικών Βαλκανίων αναμένεται να στραφούν προς τη Ρωσία.

Παρόλα αυτά στην περίπτωση της Σερβίας παραμένει το αγκάθι του Κοσσόβου που καθιστά αμφίβολη εν τέλει την ένταξή της στην Ένωση. Το Βελιγράδι δηλώνει πως αν κληθεί να επιλέξει μεταξύ της ένταξης στην Ε.Ε. και της διατήρησης των νομικών ερεισμάτων του στη διεκδίκηση του Κοσσόβου, θα επιλέξει το Κόσσοβο. Η Ρωσία υποστηρίζει τις θεσμικές θέσεις για το Κόσσοβο και τη σερβική κοινότητα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και σε αντάλλαγμα συνάπτει προνομιακές ενεργειακές συμφωνίες με τη Σερβία. Το αν η Σερβία θα διατηρήσει την ευρωπαϊκή προοπτική της θα επηρεάσει και τη σταθερότητα στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων, στην οποία είναι σημαντικός δρών. Ο ανταγωνισμός μεταξύ Ρωσίας και Αμερικής επί του Κοσσόβου και της Βοσνίας Ερζεγοβίνης εμποδίζει την σταθεροποίηση της περιοχής από πλευράς Ε.Ε. Η κατάσταση αυτή αναμένεται να επιδεινωθεί όσο αυξάνεται η ρωσική ισχύς και αντιτίθεται στην επικράτηση των αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή. [Dusan Reljic, 2009, σελ. 1 – 6]

Συμπερασματικά, ρωσικά συμφέροντα στα Βαλκάνια υφίστανται και θα παραμείνουν ακόμη κι αν έχουν διαφοροποιηθεί από το παρελθόν, λόγω της ενεργειακής ταυτότητας της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής σε συνδυασμό με την αυξανόμενη σημασία της νοτιοανατολικής Ευρώπης ως ενεργειακή αγορά και ως κόμβος διαμετακόμισης ενέργειας στην Ευρώπη. Ο εναγκαλισμός των χωρών της περιοχής από την Ε.Ε. και το NATO όχι μόνο δεν αποθαρρύνει τους Ρώσους, αλλά ενισχύει την ανάγκη παρουσίας και επέκτασης της επιρροής της Ρωσίας. Προς το παρόν, το δέλεαρ της σύσφιξης των σχέσεων με την Ε.Ε. και το NATO είναι μεγαλύτερο για τα κράτη των Βαλκανίων από την ενίσχυση της συνεργασίας τους με τη Ρωσία. Στην πραγματικότητα, άλλωστε, η Ρωσία δεν δύναται να προσφέρει αντίστοιχη εναλλακτική με αυτή της Ε.Ε. στα Βαλκάνια. Σημαντικό είναι, όμως, να αναφέρουμε πως η πρόσδεση στα ευρωπαϊκά και νατοϊκά συμφέροντα δεν εμπόδισε

μέχρι στιγμής κανένα κράτος της περιοχής να συνάπτει παράλληλα ενεργειακούς και οικονομικούς δεσμούς με τη Ρωσία. Εντούτοις, η σταθεροποίηση και ανάπτυξη των Βαλκανίων ωφελεί τη Ρωσία, η οποία διατηρεί οικονομικούς δεσμούς μαζί τους, να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της. Ομοίως και η διατήρηση και επέκταση των ενεργειακών σχέσεων της Ρωσίας με τα κράτη των Βαλκανίων και τα κράτη μέλη της Ε.Ε. ωφελεί την Ένωση καθότι εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους ρωσικούς ενεργειακούς πόρους. Συνεπώς, μεσοπρόθεσμα είναι προς συμφέρον όλων των μερών η συνεργασία. Μακροπρόθεσμα, εν αντιθέσει, η εδραίωση των ευρωπαϊκών συμφερόντων στην περιοχή έρχεται σε σύγκρουση με τις ρωσικές φιλοδοξίες περί επέκτασης της ισχύος της χώρας διεθνώς, ενώ, τυχόν ενδυνάμωση και αύξηση της ρωσικής επιρροής στις ευρωπαϊκές πολιτικές υποθέσεις απειλεί την ευρωπαϊκή ασφάλεια. [“Western Balkans Energy Infrastructure and Potential Analysis”, ό.π.]

Η σκλήρυνση της στάσης της Ε.Ε. όσο αφορά την καθιέρωση φραγμών στη ρωσική ενεργειακή διείσδυση μέσω της πολιτικής διαφοροποίησης των προμηθευτών της από τους διαμετακομιστές, της αναζήτησης εναλλακτικών προμηθευτών και της επένδυσης στις εναλλακτικές μορφές ενέργειας κρίνεται αποτελεσματική ως προς την διασφάλιση των μακροπρόθεσμων στόχων της, σχετικά με την ενεργειακή της ασφάλεια και τον περιορισμό της επιρροής τρίτων στις πολιτικές της υποθέσεις. Είναι, όμως, συμφέρουσα μεσοπρόθεσμα, όταν αυξάνεται ταχύτατα η ζήτηση ενέργειας, ενόσω η Ρωσία παραμένει βασικός και αξιόπιστος προμηθευτής της Ευρώπης και καθώς οι πόροι παγκοσμίως λιγοστεύουν;

Βιβλιογραφία

Mikhail Dmitriev, "Russia's "Energy Key" Strategy", *Russia in Global Affairs*, Vol. 4, No. 4, October – December, 2006, p. 1-4

Mark A. Smith, (Russian Energy Interests in the Balkans), Advanced Research and Assessment Group, Series 08/07, Defense Academy of United Kingdom, March 2008

"Western Balkans Energy Infrastructure and Potential Analysis",

http://www.balkanchronicle.com/index.php?option=com_content&view=article&id=637:western-balkans-energy-infrastructure-and-potential-analysis&catid=21:finance&Itemid=479, 12 October 2010

"Western Balkans Energy Infrastructure and Potential Analysis", ό.π.

T. Tsakiris, "Re-linking the Western Balkans: The Energy Dimension", CSIS-EKEM POLICY REPORT, 9/2010, σελ. 1-9

Rumer, Eugene B. 'Chapter Two: Putin's Foreign Policy - A Matter of Interest', *Adelphi series*, 47: 390,

<http://dx.doi.org/10.1080/05679320701706906>, σελ. 30 — 42

Dusan Reljic, "The Western Balkans between the EU, the USA and Russia. Challenges and Options, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments 19, August 2009, σελ. 1-6

"Western Balkans Energy Infrastructure and Potential Analysis", ό.π.

Headley James, 2008, σελ. 34 – 37

Headley James, ό.π., σελ. 9 – 11

Anders Åslund, Peterson, «The Russian Economy: More than Just Energy?», Institute for International Economics, Testimony for the Committee on Foreign Affairs of the European Parliament, April 2009

Κεφάλαιο 5^ο: Επίλογος

Στο παρόν κεφάλαιο στόχος είναι να παρουσιαστούν συγκεντρωμένα όλα τα κύρια σημεία της μελέτης, τα συμπεράσματα και οι προκλήσεις και οι προοπτικές που προκύπτουν από αυτά.

Καταρχάς, η μελέτη της σύγχρονης ρωσικής εξωτερικής πολιτικής πρέπει να γίνεται στη βάση πρώτον, του ότι έχει συνέχεια, οι ρίζες της βρίσκονται πίσω στο 1993 και έκτοτε δεν έχει αλλάξει πέραν του τρόπου πραγμάτωσης και δεύτερον -όσο αφορά τα Βαλκάνια-, ότι δεν υφίσταται πλέον ξεχωριστή ρωσική βαλκανική πολιτική, αλλά προσδιορίζεται με βάσει τους γενικότερους στόχους και τις κατευθύνσεις της συνολικής ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Άρα για να μελετήσει κανείς τη ρωσική βαλκανική πολιτική επί Πούτιν θα πρέπει να ανατρέξει στις αρχές, τις κατευθύνσεις και τους στόχους της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής του 1993. Επίσης, για να ερμηνεύσει τη στάση της στα Βαλκάνια μεταψυχροπολεμικά, θα πρέπει να αναλύσει τη σημασία των Βαλκανίων στην ευρύτερη ρωσική εξωτερική πολιτική, αφού εντοπίσει τα ρωσικά συμφέροντα στην περιοχή και αυτά που συνδέονται με την περιοχή αυτή.

Όπως είδαμε, λοιπόν, οι βασικές αρχές της, δηλαδή το δόγμα, οι κατευθύνσεις και οι στόχοι της διαμορφώθηκαν το 1993, τρία χρόνια μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και τη δημιουργία της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Στο χρονικό αυτό διάστημα, εν μέσω της Γιουγκοσλαβικής κρίσης, η Ρωσία μέτρησε τις δυνάμεις της και τους αντιπάλους της και κατέληξε σε μια εξωτερική πολιτική με πραγματιστικό χαρακτήρα, εις βάρος της αρχικής φιλελεύθερης, διεθνικιστικής προσέγγισης. Οι εξελίξεις στα Βαλκάνια έπαιξαν, σαφώς, καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης ταυτότητας της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, γεγονός που καταδεικνύει με emphaticό τρόπο τη σημασία του χώρου των Βαλκανίων για τη Ρωσία.

Ο πρώτος διατελέσας υπουργός εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας, Andrey Kozyrev, συνέδεσε την εξωτερική πολιτική με την εσωτερική αναδιοργάνωση και την οικονομική ανάπτυξη. Έκτοτε, αποτελούν τρεις αλληλο-εξαρτημένες μεταβλητές της ίδιας συνάρτησης, της ανάκαμψης και ενδυνάμωσης της Ρωσίας. Το χαρακτηριστικό αυτό εντοπίζεται και στη διακυβέρνηση του Πούτιν. Συνεπώς, η ρωσική εξωτερική πολιτική υπηρετεί εσωτερικούς στόχους, ενώ παράλληλα η εκπλήρωση αυτών των στόχων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επιτυχία της στο εξωτερικό.

Στόχοι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής όσο αφορά τη διάδρασή της με την εσωτερική πολιτική είναι η τροφοδότηση της ανάπτυξης, η σταθεροποίηση και ο εκμοντερνισμός του κράτους. Σε εξωτερικό επίπεδο, η Ρωσία προσβλέπει στη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητάς της, την επικράτησή της έναντι των συνορεύοντων κρατών, την ανάδειξή της δηλαδή σε περιφερειακό ηγεμόνα και στη διεκδίκηση ενός ρόλου ισότιμου εταίρου των μεγάλων δυνάμεων. Όσο αφορά τις υπάρχουσες δομές του διεθνούς συστήματος, επιδιώκει να ενταχθεί πλήρως στους υπάρχοντες διεθνείς οργανισμούς και να επωφεληθεί από τη συνεργασία με τους άλλους δρώντες και τη σταθερότητα στις εξωτερικές της σχέσεις τα μάλα, διατείνοντας παράλληλα το σεβασμό της στο διεθνές δίκαιο. Βεβαίως, το κυρίαρχο στοιχείο της ταυτότητας της εξωτερικής πολιτικής της είναι ο πραγματισμός και ως εκ τούτου, όπως παρατηρείται μάλιστα και στην πράξη, η αύξηση της οικονομικής ισχύος της και της δύναμής της σε σχέση με τα άλλα υποκείμενα του διεθνούς συστήματος, αυξάνουν και τις επιδιώξεις της και μεταβάλλουν τη στάση της επί των τεκταινόμενων.

Η επέκταση της Δύσης σε περιοχές που εδράζονταν παραδοσιακά ρωσικά συμφέροντα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όπως τα Βαλκάνια, η Ανατολική Ευρώπη ή ο Καύκασος γίνεται αντιληπτή από τη Ρωσία ως πρόκληση ή ακόμα και απειλή και όσο αυξάνεται η ισχύς της ή μικραίνει η απόσταση (δηλαδή όσο πιο κοντά στα σύνορά της) δεν διστάζει να ασκήσει κατηγορηματική εξωτερική πολιτική και να προβεί σε χρήση βίας. Ωστόσο, παράλληλα, σε τομείς όπου εντοπίζεται σύμπτωση συμφερόντων το Κρεμλίνο –

αντιλαμβανόμενο ρεαλιστικά την πραγματικότητα- δε διστάζει να συνεργαστεί. Ασκεί, λοιπόν, κατηγορηματική πολιτική στο στενό του περιβάλλον και επιδιώκει παρουσία ως μεγάλη δύναμη που στοχεύει στην εξισορρόπηση των αντιτιθέμενων συμφερόντων εκτός αυτού. Αξίζει να σημειωθεί πως παρά του ότι η επέκταση του NATO γίνεται αντιληπτή ως απειλή από τη Ρωσία, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν αντιμετωπίζεται σαν στρατηγική επέκταση της Δύσης που χρήζει αναχαίτισης, όσο καλλιεργούνται οικονομικοί δεσμοί με την ΕΕ.

Η πρόκληση, τώρα, για την πραγμάτωση των παραπάνω στόχων, όπως εντοπίστηκε και φωτίστηκε στη μελέτη, δεν είναι άλλη από την επιτυχία του τρίπτυχου: εξωτερική πολιτική, εσωτερική αναδιοργάνωση και οικονομική ανάπτυξη. Διαφορετικά, η αλλαγή ηγεσίας ή του τρόπου εφαρμογής της εξωτερικής πολιτικής είναι επιβεβλημένη. Η ισχυροποίηση της Ρωσίας άπτεται δηλαδή της συνέχισης των μεταρρυθμίσεων, της ανάπτυξης και της εξισορρόπησης των αντιτιθέμενων συμφερόντων. Και στα τρία πεδία εμφανίζονται σημάδια κόπωσης και υφίστανται περιθώρια βελτίωσης της ακολουθούμενης πολιτικής.

Περιληπτικά, το μεταρρυθμιστικό έργο ξεκίνησε στη Ρωσία επί Primakov. Τότε, μετά το σοκ από την αποτυχία του πρώτου οικονομικού μοντέλου που υιοθετήθηκε, έλαβαν χώρα οι πρώτες απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για το άνοιγμα της αγοράς, η οικονομία σταθεροποιήθηκε και εκμοντερνίστηκε και από το 1999 και μετά επιτεύχθηκε ανάπτυξη με σταθερά υψηλούς ρυθμούς, της τάξεως του 9%. Η άνοδος του Πούτιν στην εξουσία σήμανε τη συνέχιση των μεταρρυθμίσεων και την εμπέδωσή τους, ενώ οι επιτυχίες αυτές μεταφράστηκαν σε νέα δυναμική στο εξωτερικό. Προμετωπίδα της ανάπτυξης και της εξωτερικής πολιτικής έγιναν οι εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων, πετρελαίου και φυσικού αερίου και με βάση αυτές χτίστηκε το νέο δίκτυο οικονομικών σχέσεων της αναγεννώμενης Ρωσίας με πολιτικές προεκτάσεις. Εντούτοις, από το 2003 και μετά, η κυβέρνηση Πούτιν παρά την ανανεωμένη εντολή της, οπισθοχώρησε ως προς τις μεταρρυθμίσεις και ενέδωσε στη διαφθορά και τις επανεθνικοποιήσεις. Η αλλαγή αυτή συνίσταται στην μεταστροφή της αντίληψης της ηγεσίας για τις εξωτερικές απειλές δεδομένων των διεθνών

και εσωτερικών εξελίξεων και οδήγησε τη Ρωσία να εξελίσσεται σε ένα κράτος με δύο όψεις (dual state), μία σύγχρονη καπιταλιστική δημοκρατία, από οικονομικής απόψεως, με ένα αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης από πολιτικής απόψεως. Όσο αφορά την προσοδοφόρα παράμετρο «ενέργεια», τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται μια τάση συρρίκνωσης του ετήσιου ποσοστού επί των εσόδων από τις εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων, λόγω των κυμαινόμενων τιμών του πετρελαίου και της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης. Αυτό, εντείνει την ανάγκη εξεύρεσης ενός εναλλακτικού σχεδίου για τη χρηματοδότηση της ρωσικής πολιτικής πέραν των εξαγωγών ενέργειας, όπως οι εξαγωγές προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Επομένως, η Ρωσία προκειμένου να συνεχίσει να επιτυγχάνει τους στόχους της, οφείλει α) να συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις, β) να διαφοροποιήσει τις εξαγωγές της και γ) να συνεχίσει να εργάζεται, ώστε να εξισορροπεί αποτελεσματικά τα αντιτιθέμενα συμφέροντα σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης.

Παρά ταύτα, η ενέργεια παραμένει η κινητήριος δύναμη της ρωσικής πολιτικής ενδυνάμωσης και δεδομένων πρώτον της συνεχούς αύξησης της παγκόσμιας ζήτησης ενέργειας και της μείωσης των παγκόσμιων αποθεμάτων, τόσο μεσοπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα και δεύτερον της κατοχής από πλευράς Ρωσίας των μεγαλύτερων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στον κόσμο και της ένατης θέσης μεταξύ των παραγωγών πετρελαίου παγκοσμίως, θα συνεχίσει να είναι καίριας σημασίας και σημαντική παράμετρος στη χάραξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Άλλωστε, η Ρωσία επεκτείνει τις δραστηριότητές της σε ολόκληρο το ενεργειακό φάσμα. Αναπτύσσει και ερευνά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, προσπαθώντας να ακολουθήσει τις τεχνολογικές εξελίξεις και να ανταποκριθεί στις διαρκώς εντεινόμενες περιβαλλοντικές ανησυχίες για τις καταστρεπτικές συνέπειες της χρήσης των παραδοσιακών μορφών ενέργειας στο περιβάλλον. Διεισδύει σε ξένες αγορές, επενδύοντας και εξαγοράζοντας μερίδια ενεργειακών επιχειρήσεων διεθνώς και τοιοιτοτρόπως κατορθώνει να διευρύνει την επιρροή της και τα κέρδη της διασφαλίζοντας μερίδιο από τις απολαβές των ανταγωνιστών της στον τομέα. Προασπίζει και προάγει τα ενεργειακά της συμφέροντα μέσω μιας δραστήριας διπλωματίας των αγωγών.

Σχετικά με τα Βαλκάνια, τώρα, αποτελούσαν παραδοσιακά και αποτελούν περιοχή όπου εδράζονται ρωσικά συμφέροντα. Αν και δεν συνορεύουν πλέον με τη ρωσική επικράτεια και δεν εντάσσονται στην άμεση περιφέρεια της Ρωσίας, συνεχίζουν να έχουν στρατηγική σημασία ως χώρος για τα ρωσικά συμφέροντα. Τα συμφέροντα αυτά έχουν να κάνουν με την επέκταση της ρωσική επιρροής σε έναν χώρο όπου παραδοσιακά είχε δεσμούς με τη Ρωσία, ως τρόπος εξισορρόπησης αντιτιθέμενων στα ρωσικά συμφερόντων. Η επέκταση της ρωσικής επιρροής επιτυγχάνεται μέσω της προώθησης των ρωσικών ενεργειακών συμφερόντων στην περιοχή της Νοτιο – Ανατολικής Ευρώπης. Παράλληλα, οι ενεργειακές συμφωνίες αποτελούν συνήθως προπομπό για τη σύναψη και άλλων εμπορικών συμφωνιών, όπως οι πωλήσεις στρατιωτικού εξοπλισμού. Συνάμα, τα Βαλκάνια αποτελούν δρόμο στρατηγικής σημασίας για τον ενεργειακό ανεφοδιασμό της Ευρώπης και πιο συγκεκριμένα, πιθανή εναλλακτική οδό -παρακαμπτήρια της Ρωσίας- για την τροφοδοσία της Ευρώπης με αέριο και πετρέλαιο, όπως παραδείγματος χάριν από την Κασπία. Αλλά πέραν της διασφάλισης της ευρωπαϊκής αγοράς και του ρόλου της Ρωσίας ως εγγυήτριας δύναμης της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας, τα Βαλκάνια αποτελούν και μία εναλλακτική αγορά ενέργειας, διόλου αμελητέα για τους Ρώσους. Παράλληλα, η αύξηση της ρωσικής ναυτικής παρουσίας στη Μεσόγειο στο μέλλον, πιθανώς να αυξήσει τη σημασία της Νοτιο – Ανατολικής Ευρώπης για τα ρωσικά συμφέροντα, ως έξοδος προς τη Μεσόγειο.

Όπως ελέχθει, είναι γεγονός, πως κατά τη δεκαετία του 90' οι μεταβατικές κυβερνήσεις του Μπόρις Γέλτσιν απώλεσαν την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης στον κόσμο σχεδόν ολοκληρωτικά. Επί Προεδρίας Πούτιν, όμως, η Ρωσία ανέκτησε περίοπτη θέση στην περιφέρειά της και μια εν δυνάμει ανταγωνιστική θέση στο διεθνές στερέωμα, ανακτώντας έτσι και ένα μέρος της παλιάς της αίγλης. Η Μόσχα, λοιπόν, μπορεί να μην έχει -και να μην μπορούσε να διατηρήσει, αν είχε- τον πλήρη έλεγχο της περιοχής, τουναντίον παραχωρεί στους τομείς όπου δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τη Δύση την πρωτοβουλία στη τελευταία. Επικεντρώνεται, ωστόσο, στην ανάπτυξη οικονομικών δεσμών και στη διείσδυση στον ενεργειακό και όχι μόνο τομέα των βαλκανικών κρατών, ποικιλοτρόπως, γεγονός που επιβεβαιώνει την ανάπτυξη των ρωσικών συμφερόντων στην περιοχή των Βαλκανίων.

Η σημασία των Βαλκανίων στη ρωσική εξωτερική πολιτική, όμως, έχει να κάνει και με τη διαμόρφωσή της, καθώς πήρε σάρκα και οστά επηρεαζόμενη από τις εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία. Μάλιστα, όπως αναφέρθηκε, υπήρξε αξίωμα κλειδί της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, μετά το 1992, ότι -ως μεγάλη δύναμη- η Ρωσία πρέπει να διατηρεί το ρόλο της στις βαλκανικές υποθέσεις. Κάτι που επέβαλε, μεταξύ άλλων, το αίσθημα ομοψυχίας, καθώς το Σλαβικό και Ορθόδοξο Χριστιανικό στοιχείο είναι συγγενή συστατικά της ρωσικής εθνικής ταυτότητας, αν και πάντα κυριαρχούσαν και κυριαρχούν τα ρωσικά συμφέροντα, δηλαδή ο πραγματισμός.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Βιβλιογραφία

- Anders Åslund, Peterson, «The Russian Economy: More than Just Energy?», Institute for International Economics, Testimony for the Committee on Foreign Affairs of the European Parliament, April 2009
- Anders Aslund, “An Assessment of Putin's Economic Policy”, Peterson Institute for International Economics, 2008, <http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=974>
- Bakshi Jyotsna, 'Russia: Foreign policy comes to the aid of domestic policy', Strategic Analysis
- Chirkova Ekaterina, Policy Briefing, «Key aspects of Russia's current foreign and security policy», European Parliament, Directorate General for external policies, policy department, October 2012, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2012/491446/EX-PO-AFET_SP%282012%29491446_EN.pdf
- Dmitriev Mikhail, “Russia's “Energy Key” Strategy”, Russia in Global Affairs, Vol. 4, No. 4, October – December, 2006
- «From Lisbon to Vladivostok': Putin Envisions a Russia-EU Free Trade Zone», <http://www.spiegel.de/international/europe/from-lisbon-to-vladivostok-putin-envisions-a-russia-eu-free-trade-zone-a-731109.html>
- Headley James, “Russia and the Balkans, Foreign Policy from Yeltsin to Putin”, Columbia University press, New York, 2008, at http://www.google.gr/books?hl=el&lr=&id=3_7G6u_fmPEC&oi=fnd&pg=PP14&dq=Russian+Foreign+Policy+Concept+2008+balkans&ots=DZJ3RTPytO&sig=fpBX97eHsPIJaOhrL12vIjV87ik&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Lynch Allen C.(2004) 'The Evolution of Russian Foreign Policy in the 1990s', Journal of Communist Studies and Transition Politics
- President of Russia (official website), “Executive Order on measures to implement foreign policy”, at <http://eng.news.kremlin.ru/acts/3764>, viewed 3/3/2013
- President of Russia (official website), «The Foreign Policy Concept of the Russian Federation», 12 July 2008, <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, viewed 3/10/1
- Reljic Dusan, “The Western Balkans between the EU, the USA and Russia. Challenges and Options, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments 19, August 2009

- Rumer Eugene B., “Chapter Two: Putin's Foreign Policy - A Matter of Interest”, Adelphi series, 47: 390, Routledge, UK, 2009, URL: <http://dx.doi.org/10.1080/05679320701706906>
- Russia, The Ministry of Foreign Affairs, Country Information, <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-11495.html>, viewed 14/9/13
- “Russia Agrees \$800 Mln Serbia Loan”, Ria Novosti, 11/01/2013, at http://en.rian.ru/business/20130111/178709686/Russia_Agrees_800_Mln_Serbia_Loan_.html
- Sakwa Richard, “Political Leadership”, in ed. Wegren Stephen K and Herspring Dale R., “After Putin’s Russia. Past Imperfect, Future Uncertain.”, Fourth Edition, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., United States of America, 2010
- Smith Mark A., “Russian Energy Interests in the Balkans”, Advanced Research and Assessment Group, Series 08/07, Defense Academy of United Kingdom, March 2008
- Stefan Ehrstedt and Peeter Vahtra, «Russian energy investments in Europe», May 2008, Electronic Publications of Pan-European Institute, στο <http://www.tse.fi/pei>
- Tsakiris T., “Re-linking the Western Balkans: The Energy Dimension”, CSIS-EKEM POLICY REPORT, 9/2010
- Tsygankov, Andrei P., “Russia’s Foreign Policy”, in ed. Wegren Stephen K and Herspring Dale R., “After Putin’s Russia. Past Imperfect, Future Uncertain.”, Fourth Edition, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., United States of America, 2010
- Tziampiris Aristotle, “Greek Foreign Policy and Russia: Political Realignment, Civilizational Aspects and Realism”, 2009
- “Western Balkans Energy Infrastructure and Potential Analysis”, http://www.balkanchronicle.com/index.php?option=com_content&view=article&id=637:western-balkans-energy-infrastructure-and-potential-analysis&catid=21:finance&Itemid=479, 12 October 2010
- Δελτίο Τύπου του Σ.Α. των Η.Ε. σχετικά με την απόρριψη του Ψηφίσματος που είχε προτείνει η Ρωσία για την καταδίκη της μονομερούς χρήσης βίας ως παραβίαση του Χάρτη των Η.Ε., <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990326.sc6659.html>

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ